

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Diplomová práce

2024

Kateřina Vacková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

**Význam zpravodajské činnosti v období Protektorátu
Čechy a Morava (1939–1945)**

Diplomová práce

Autor práce: Kateřina Vacková

Studijní program: Politologie

Studijní obor: Bezpečnostní studia

Vedoucí práce: Ing. Bc. Luděk Michálek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím a tím, aby byla práce zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, dne 30. dubna 2024

Kateřina Vacková

Bibliografický záznam

VACKOVÁ, Kateřina. *Význam zpravodajské činnosti v období Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945)*. Praha, 2024. 87 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra bezpečnostních studií. Vedoucí diplomové práce Ing. Bc. Luděk Michálek, Ph.D.

Rozsah práce: 150 606 znaků

Abstrakt

Výzkum této diplomové práce se zabývá významem zpravodajské činnosti, která byla udržována na území Protektorátu Čechy a Morava v období let 1939–1945. Jeden z hlavních cílů této práce je představit čtenáři význam a podstatu zpravodajské činnosti v době, kdy byla označena za ilegální. Tato aktivita je v práci autorkou podrobena bližšímu zkoumání se snahou lépe nastínit provoz zpravodajské činnosti v době okupace československého území. Dalším cílem je zohlednit přístupy dvou velmocí (Velké Británie a Sovětského svazu) k československé zpravodajské činnosti, která v době druhé světové války přinášela cenné informace. Tento cíl je doplňující pro pochopení rozlišení a roztržitosti zpravodajské aktivity na území protektorátu. Jedná se o zkoumání větví domácího odboje, který nahrazoval zpravodajskou činnost, kterou nemohla vykonávat ustanovená instituce s legislativním vymezením. Autorka v této práci také poukazuje na napojení významu zpravodajské činnosti prováděné civilisty v současnosti.

Abstract

The research of this diploma thesis deals with the significance of the intelligence activity that was maintained on the territory of the Protectorate of Bohemia and Moravia in the period 1939–1945. One of the main goals of this work is to introduce the reader to the meaning and essence of intelligence activity at the time when it was labeled as illegal. This activity is subjected to a closer examination by the author to better outline the operation of intelligence activities during the occupation of the Czechoslovak territory. Another goal is to consider the approaches of two great powers (Great Britain and the Soviet Union) to Czechoslovak intelligence activities, which brought valuable information during the Second World War. The last goal was complementary to understanding the distinction and fragmentation of intelligence activity on the territory of the protectorate. It is an examination of the branches of the domestic resistance, which replaced the intelligence activity that could not be carried out by an established institution with legislative delimitation. In this work, the author also points to the connection of the importance of intelligence activities carried out by civilians at the moment.

Klíčová slova

Zpravodajská činnost, Protektorát Čechy a Morava, druhá světová válka, odbojová činnost, zpravodajské služby, CITINT, občanské zpravodajství

Keywords

Intelligence activity, Protectorate of Bohemia and Moravia, World War II, resistance activity, intelligence services, CITINT, citizen intelligence

Title

The Importance of Intelligence Activities During The Period of The Protectorate of Bohemia and Moravia (1939–1945)

Poděkování

Velice ráda bych poděkovala mé rodině, která mě v průběhu této práce motivovala a podporovala. Další poděkování patří padlým hrdinům, kteří zpravodajskou činnost v době protektorátu udrželi, a nakonec za to zaplatili životem.

Obsah

Úvod.....	10
1 Zpravodajské služby – definice, činnost a vymezení.....	15
2 Začátky československé zpravodajské činnosti po roce 1918.....	16
3 Snaha o zajištění kolektivní bezpečnosti ve 30. letech	21
4 Mnichovská dohoda a její vliv na zpravodajskou činnost	25
5 Okupace a vyhlášení protektorátu	27
6 Zpravodajská činnost v rámci domácího odboje.....	30
6.1 Nekomunistický odboj.....	30
6.1.1 <i>Tři konšelé</i>	31
6.1.2 <i>ÚVOD (Ústřední vedení pro odboj domácí)</i>	34
6.1.3 <i>Petiční výbor Věrní zůstaneme– PVVZ</i>	35
6.1.4 <i>Politické ústředí – PÚ</i>	37
6.1.5 <i>Obrana národa– OB</i>	39
6.2 Komunistický odboj.....	44
7 Zahraniční odboj.....	47
7.1 Budování zpravodajství v rámci zahraničního odboje 1940–1942	47
7.1.1 <i>Velká Británie</i>	47
7.1.2 <i>Sovětský svaz</i>	50
8 Snaha o udržení zpravodajské činnosti navzdory komplikacím v domácím odboji	54
9 Ztížená zpravodajská činnost po roce 1942	56
10 Základní činnost zpravodajství dvou větví odboje	57
10.1 Analýza aktivity zpravodajské činnosti domácího odboje.....	57
10.1.1 <i>Komunistický odboj</i>	57
10.1.2 <i>Nekomunistický odboj</i>	59
10.2 Analýza zaslaných depeší skrze zpravodajskou činnost domácího odboje.....	59
10.2.1 <i>Komunistický odboj</i>	60

10.2.2	<i>Nekomunistický odboj</i>	60
10.3	Komparace obětí domácího odboje	63
10.3.1	<i>Ztráty v komunistickém odboji</i>	66
10.3.2	<i>Ztráty v nekomunistickém odboji</i>	67
11	Limity zpravodajské činnosti domácího odboje	69
11.1	Šifrování	69
11.2	Zkušenosti se zpravodajskou činností	71
11.3	Omezené prostředky – zbraně, finance, technika	72
12	Prolnutí občanské angažovanosti do současné zpravodajské činnosti	73
12.1	Občanské zpravodajství – CITINT	73
12.2	Rozlišení mezi HUMINT a CITINT	74
12.3	Rozdíly mezi současným CITINT a historickou zkušeností z protektorátu	75
	Závěr	77
	Zdroje	82
	Doplňující materiály a dokumenty	84
	Seznam tabulek	87

Úvod

„Zpravodajská činnost je druhé nejstarší řemeslo na světě.“ Toto tvrzení lze najít v úvodu jakékoli knihy zabývající se tematikou zpravodajství a špionáže.

Pro neodbornou veřejnost je téma špionáže atraktivní. Jedná se o tajemnou profesi, která je silně popularizována filmovým průmyslem a publikacemi obsazujícími do hlavní role hrdinu, který musí v utajení chránit svůj stát. Ovšem zpravodajská činnost je mnohem víc, než se zdá. Napříč historií byly sepsány knihy, spisy, strategie, které popisují správné fungování a užívání zpravodajství. V období 544 př. n. l. – 496 př. n. l sepsal Sun-C' ve starověké Číně užití zvěďů a jejich aktivitu: „*Chceš-li porazit vojsko, dobýt město odstranit určitého muže, zjistit nejdřív, kdo provází vojevůdce, kdo jsou jeho pobočníci, sluhové a strážci. Pověř tím zvědy.*“¹ Další významný stratég zabývající se špionáží byl Kautilja ve svém komplexním spisu zvaném Arthaśāstra. Lze shrnout, že většina vojenských stratégů se ve svých spisech vždy zmiňuje o zpravodajské činnosti a přidává své poznatky.

Informace měly od pradávna velkou cenu, jejich získávání bylo často klíčem k vítězství. S každým konfliktem se zdokonaluje nejen technologický vývoj, ale také zpravodajská činnost. Zpravodajská činnost byla dlouhodobě spojena s diplomacií a udržováním vzájemně výhodných vztahů. Diplomaté a velvyslanci operovali taktéž jako zpravodajci, než byly vytvořeny instituce s legislativním rámcem (zpravodajské služby, které známe dnes jakožto instituce zajišťující bezpečnost státu).

Profesor R. V. Jones v roce 1947 poskytl přednášku, která byla později publikovaná v časopise Společnosti král. britských spojených sil. Jeho poznatky se zabývají zkušenostmi získané z posledního globálního konfliktu, a to druhé světové války. Údaje poskytnuté veřejnosti byly v té době vzácné. Nebylo možné mluvit o vlastních úspěších, jelikož to mohlo přinést nepříteli vodítko. Podle Clauswitze: „*zpravodajství je základním pramenem všech myšlenek a činů velitelů,*“ ovšem dále uvádí: „*značná část informací je protichůdná, větší část je nesprávná a nejvíce zpráv má pochybnou hodnotu.*“ Válka vždy posune nejen technologickou vyspělost, ale také formy zajištění ochrany před možnými aktéry.

Česká republika a její zpravodajství má sice krátkou historii, ovšem prošla si nesmírnou transformací. Po rozpadu Rakouska-Uherska započalo osamostatnění a s tím spojené budování institucí. Zpravodajství bylo tehdy na počátku, a zkušenosti z této aktivity

¹ Sun-C. Umění války: The art of war. Druhé vydání. Přeložil Radim PEKÁREK, 2014, str. 99.

pocházely z předchozího státního uskupení. Nová agenda, nové úkoly a nová strategie, to vše bylo klíčové pro stavbu základního kamene budoucího zabezpečení státu.

Tato práce se věnuje významu zpravodajské činnosti v období Protektorátu Čechy a Morava. Období šesti let se může jevit jako nepodstatné, ovšem zpravodajská činnost prošla velkou výzvou. Ve veřejné sféře panuje domněnka, že v předválečném období byla československá síť na vysoké úrovni – aktivita v získávání podstatných informací o radikalizaci německého národa v čele se zvoleným kancléřem Adolfem Hitlerem. V této práci bude domněnka o vysoké úrovni zpravodajství zkoumána. Od okamžiku okupace Československa, ke kterému došlo 15. března 1939, nastala pro československé občany doba temna. V předvečer okupace opustil republiku přední reprezentant zpravodajství v Československu František Moravec. Ten spolu s vybranými specialisty na zpravodajskou činnost, s velkým množstvím dokumentů a značnými financemi emigroval do Londýna. Zbytek zpravodajské komunity byl zanechán bez jakýchkoliv instrukcí a postupů. O emigraci svých kolegů se dozvěděli až se zpožděním. Okamžitě po obsazení území zbylého Československa byla zpravodajská aktivita proti Třetí říši zakázána. Zpravodajská činnost se stala ilegální, za což hrozil trest nejen uvěznění, ale v některých případech i trest smrti. Spravování státu formou protektorátu dávalo Německu moc nad kdysi suverénním státem. Omezení svobody, cenzura a strach byly hlavními prostředky ve snaze podřídit si české obyvatele.

Moravcova skupina emigrovala do Londýna, kde vybudovala centrum zahraničního odboje. Spolu se zpravodajstvím se zde usídlila i exilová vláda Československé republiky, která usilovala o legitimitu. Skrze budování politicko-vojenské sítě v Londýně byli příslušníci domácího odboje motivováni k boji proti nacistickému režimu.

Mezitím se, v protektorátu samovolné formování odbojových skupin, stalo pro gestapo značnou komplikací. Na území operovalo vysoké množství skupin. Jednalo se buď o malé regionální skupiny zabývající se pouze sabotáží, nebo o velké skupiny operující po celém území s různými aktivitami. V této práci budou zmiňovány především skupiny, které se zabývaly zpravodajskou činností, či o ni usilovaly. Čtenáři se představí, jakou formou tyto skupiny získávaly informace, a jak je později předávaly zahraničnímu odboji.

Cílem tohoto výzkumu je analyzovat československý domácí odboj a přesně vymezit, jakým významem se zasadil o boj proti nacistickému Německu, speciálně formou zpravodajské činnosti. Důležité pro tento výzkum je vysvětlit rozlišení domácího odboje, který se v té době rozdělil na dvě formy, komunistickou a nekomunistickou. S tím souvisí i mezinárodní aktéři,

kteří měli snahu a chtěli se podílet na zisku informací domácích odbojových skupin. Od okamžiku okupace byli političtí představitelé všech stran pod dohledem a kontrolou německé policie. Veškeré opoziční strany odsuzující nacistickou ideologii byly perzekuovány. Politická příslušnost byla častokrát důvodem k zatčení či přímo důvodem k trestu smrti. Analýza archivovaných dokumentů o příslušnících domácího odboje může poskytnout bližší pohled na jejich motivaci pro odbojovou činnost, jejich zkušenosti a aktivity. Výzkumná otázka, která je nadstavbou této práce, se týká rolí dvou zahraničních subjektů, které měly zájem o zpravodajskou činnost vykonávanou domácím odbojem. Jak se tedy lišil přístup z pohledu Sovětského svazu a Velké Británie ke zpravodajské činnosti prováděné na území Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945)? Tato otázka sama o sobě je velice komplexní, domácí odboj a jeho úspěchy byly zaznamenány, ale není mnoho písemností, které by do detailu popisovaly veškeré získané informace či sabotáže. Cílem této práce je zdůraznit význam zpravodajské činnosti, která zásadně stoupá ve světle současných událostí ve světě. Válka na Ukrajině zásadně transformuje otázku bezpečnosti Evropy. Na závěr této práce si kladu jako autorka otázku – *Je potřebné zapojit civilisty do zpravodajských služeb?* Závěr této práce se věnuje případu zapojení civilistů do zpravodajské činnosti ve válce na Ukrajině. S postupem technologií (sociální média, internet, chytré telefony) je možné poskytnout civilistům možnost se zapojit do zpravodajského cyklu.

Od dob vyhlášení samostatného Československa zpravodajská činnost byla zčásti zasazena do vojenské sekce zpravodajství. Operovala ovšem bez strategie, která by její cíle konkretizovala a udávala jim směr.

Veškeré znalosti i zkušenosti z dob Rakouska-Uherska a první světové války se promítly do celistvého vytváření československé armády a její struktury.

Základem pro tento výzkum je odborná literatura věnující se tématu domácího odboje v Protektorátu Čechy a Morava. Autoři odborných knih Karel Straka, Milan Vyhliďal a Jiří Šolc ve svých knihách popisují různé domácí i zahraniční odbojové skupiny, spolu se zahraničními aktéry, kteří se chtěli na zpravodajské činnosti podílet. Spolu s odbornými knihami, další základní literaturou pro tuto diplomovou práci, jsou odborné články zveřejňované v publikaci „Historie a Vojenství“. Různí autoři svými články přispívají k detailům, které tento výzkum podpoří a vyzdvihnou podstatu tématu zpravodajské činnosti v rámci domácího odboje. Jedná se například o Stanislava Kokošku, či Jaroslav Čvančara. Další podstatné informace nalezené v odborných člancích vydané institucemi Vojenského historického ústavu a Ústavu pro studium totalitních režimů, představují čtenáři doplňující

informace o domácím odboji a jejich aktivitě. Archivované dokumenty jsou v této práci prezentovány napříč autory, kteří se tomuto tématu již dříve věnovali a ve svých odborných knihách je zmiňují.

Prvotní část práce se zabývá počátky zpravodajské činnosti Československé republiky s problematikou vybudování ochranné sítě. Jedná se o období 20. až do 30. let dvacátého století, kdy se Evropa vypořádávala s důsledky první světové války.

Další kapitola se zabývá počátky mezinárodního napětí spolu s transformací československé zpravodajské činnosti, která nastává opožděně až ve 30. letech. S pomalým tempem pokroku a rychlou eskalací nárůstu nacionalismu v Německu byla ohrožena nejen suverenita Československa, ale také celkový mír v Evropě.

Navazující kapitola představuje čtenáři období druhé republiky. Kdy území Československa je zabráno a zpravodajská činnost se staví do popředí. K zajištění potřebných informací, které identifikovaly cíle a strategii Německa vůči zbytku území ČSR. Dále se tato kapitola zabývá událostmi, které vedly k emigraci elity zpravodajských specialistů v předvečer okupace.

Domácí a zahraniční odboj lze rozlišit skrze politickou příslušnost, formu boje proti režimu, jejich zpravodajskou aktivitu a zahraniční subjekt, který s nimi byl v kontaktu.

Následuje kapitola popisující doznění odbojové aktivity, která byla utlumena po roce 1941. Bohužel do konce války nebylo možné navázat na úspěšnost předchozích odbojových skupin, a proto zpravodajská činnost nebyla produktivní.

Analytická část této práce se zabývá komparací komunistického a nekomunistického odboje a jejich úspěchy v oblasti zpravodajské činnosti. Na tyto dvě skupiny jsou uplatňována 3 kritéria, která představují čtenáři jasné rozdíly nejen v jejich činnosti, ale také v počtu osob zapojených do odboje. Analýza dostupných informací může přiblížit čtenáři nejen význam jednotlivých skupin a jejich úspěchy v oblasti zpravodajské činnosti, ale také jejich snahu o osvobození státu a opětovné nastolení demokracie a hlavních atributů státu (např. suverenita). Tato 3 kritéria jsou analýza aktivity, analýza zaslaných depeší a v neposlední řadě komparace obětí domácího odboje. Poslední kritérium pomůže čtenáři více přiblížit počet osob podílejících se na odbojové činnosti, jejichž součástí byla také zpravodajská činnost. Komunistická strana v letech 1949-1989 rozšiřovala nepodloženou tezi o obětech komunistického odboje. Tato práce nahlíží na tuto tezi a představuje vlastní historický nález. Počet obětí odboje je částečnou představou o popravených lidech, kteří se podíleli na zpravodajské činnosti. Podstata významu popravy je ukázkou ochoty civilistů položit za

zpravodajskou aktivitu nejen svůj život, ale také jejich nejbližších. V minulém století za vlády KSČ byl nekomunistický domácí odboj přehlížen a jeho výzkum zásadně omezován.

Další část této práce se zabývá limity, kterými domácí odboj musel spolu se zpravodajskou činností čelit. Tato omezení a limity přidaly na strachu z likvidace posledních schopných „zpravodajců“.

Zpravodajské služby jsou jedním ze základních komponentů, které formují bezpečnost státu. Zpravodajská činnost z dob Protektorátu Čechy a Morava se prolíná se současností. Doplnujícím dílem této práce je pohled do současnosti, kdy zpravodajská činnost se opět dostává do popředí veřejnosti jako možná významná aktivita. Věnuje se tomu podrobně poslední kapitola, která porovnává současné zapojení civilistů do zpravodajské činnosti. Jedná se o válku na Ukrajině, která transformuje nejen bezpečnostní strategie na evropském kontinentu, ale také zásadně otevírá potřebná témata k zajištění bezpečnosti. Oproti civilistům v době protektorátu mají civilisté v případě konfliktu na Ukrajině možnost se aktivněji a lépe zapojit do zpravodajské činnosti. Technický pokrok 21. století usnadňuje práci zpravodajců a nabízí nové možnosti získávání informací kromě tradičních forem, jako je HUMINT, OSINT, IMINT, LIAISON, NUCINT, CBINT. Zapojení občanů do zpravodajského cyklu může přinést nové potřebné pokroky a poznatky. Doplnující otázka k této práci zní – *Je význam zpravodajské aktivity prováděný civilisty viditelný i v současnosti?*

Závěr by měl přinést výsledek zodpovídající komplexní otázku porovnávající dvě formy odboje, dva státy a jejich přístup k získávání potřebných informací pomocí zpravodajské činnosti skrze domácí odbojové skupiny. Současně závěr přináší náhled do aktuálního využití zpravodajské činnosti pomocí zapojení občanů (civilistů) do zpravodajského cyklu, který do budoucna bude značným přínosem pro zpravodajské služby. Taktéž odpoví na otázku významu zpravodajské aktivity civilistů v současné době. Tato práce by měla čtenáři představit historickou zkušenost z doby protektorátu a zároveň poukázat na prolnutí do současnosti, kdy zapojení civilistů může být pro bezpečnost státu klíčové.

1 Zpravodajské služby – definice, činnost a vymezení

Podstata zpravodajských služeb je jednou z hlavních stránek zajištění bezpečnosti vedle bojeschopné armády. Autor Lowenthal ve své knize uvádí čtyři zásadní důvody existence zpravodajských služeb: „zabránit strategickému překvapení, poskytovat dlouhodobou odbornost, podporu politického procesu, udržovat utajované informace, potřeby a metody“². Tedy lze chápat tuto službu jako klíčovou pro fungování moderního státu.

Bezpečnost každého státu je definována bezpečnostní strategií, dokumentem, který vymezuje a představuje cíle pro zajištění, udržení a ochranu národní bezpečnosti. Jednou z nosných složek zajišťující bezpečnost státu jsou zpravodajské služby. Zpravodajské služby České republiky jsou ustanoveny zákonem č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky.

Zpravodajské služby: „jsou zvláštními orgány státu, jejichž prvořadým cílem, snahou a posláním je chránit stát a společnost tím, že ústavním činitelům a orgánům státní správy opatřují včasné, objektivní a kvalitní zpravodajské informace.“³ Jejich podstatou je legislativní ukotvení, které nejen vymezuje jejich činnost, ale také ustanovuje kontrolní systémy. Jelikož jsou zpravodajské služby součástí veřejných sborů (i když se v některých částech odlišují), jejich cílem je chránit obyvatele státu před možnými hrozbami. V případě České republiky existují principy činnosti, které české zpravodajské služby používají.

Jedná se o: „a) princip podřízenosti, b) princip vlastní bezpečnosti a utajení, c) princip nezbytné znalosti, d) princip efektivity, e) princip nezbytnosti a proporcionality, f) princip předběžné opatrnosti, g) princip ochrany dat. Tyto charakteristické principy představují hlavní rysy, které splňují atributy zpravodajské služby.“⁴

Podstata zpravodajské činnosti tkví v neustálé aktivitě. Historické zkušenosti českého zpravodajství se prolínají do současnosti, kdy legální rámec a samostatnost vycházejí z hlavního principu, a to zůstat „neutrální“, „nestranný“. V posledním století byla zpravodajská činnost jednou legálně zakázána a za dalšího režimu silně politizována.

² Lowenthal, Mark M. 2000. Intelligence : From Secrets to Policy. Washington, DC: CQ Press, str. 2-4.

³ Zeman,P. České zpravodajství po roce 1989. In Balabán,M.,Stejskal,L. a kol. Kapitoly o bezpečnosti. Karolinum, Praha, 2010, s.232.

⁴ Zeman,P. České zpravodajství po roce 1989. In Balabán,M.,Stejskal,L. a kol. Kapitoly o bezpečnosti. Karolinum, Praha, 2010, s.234.

2 Začátky československé zpravodajské činnosti po roce 1918

Po ustanovení demokratického státu Československa v roce 1918 nastalo období obav o udržení národní autonomie a státní integrity. František Moravec se svých pamětech zmiňuje, že Československo mělo opodstatněný strach, neboť nesdílelo hranice ani s jedním státem spojeneckého charakteru.⁵ Německo a Rakousko byly státy nespokojené s poválečným uspořádáním. Versailleská smlouva jakožto výsledek první světové války byla vnímána těmito státy negativně a začátky represí spojených s porážkou značně komplikovaly navazování pozitivních mezinárodních vztahů. Maďarsko také nesouhlasně nahlíželo na ztrátu území Slovenska a Podkarpatské Rusi.

První etapou pro zajištění bezpečnosti nového státu bylo zahájení zpravodajské činnosti proti možnému vzestoupení monarchie Habsburků a jejich možné snaze znovu restaurovat Rakousko-Uhersko.⁶ Českoslovenští zpravodajci budovali nové zpravodajské sítě a strukturu převážně z předválečných a válečných zkušeností. Je s podivem, že do 30. let zpravodajská organizace byla bez bezpečnostní strategie. Bez systematického vedení a bez klíčových cílů. I produktivita této zpravodajské služby byla problematická. Nebyla vynaložena aktivita ke sběru informací v sousedních zemích. Nebyly ustanoveny vyšší formy ústředí, které by informace analyzovaly, a později zasílaly k zadavateli. Během 30. let Německo zvýšilo zájem o obyvatele německé národnosti žijící v pohraničí Československa. Pacner uvádí, že v roce 1936 bylo Československo a Polsko zařazeno za hlavní zájmy a cíle německého zpravodajství. (Pacner, 2002, str. 413) Zásadní krokem, který Abwehr⁷ učinil, bylo napojení se na sítě československých obyvatel a státního aparátu. Jejich kontakty pocházely z různých sfér společnosti a zpravodajské operace byly precizně provedeny, mnohdy bez zjištění československých zpravodajců.

⁵ „Československo nesousedilo s žádným ze svých spojenců, naopak bylo obklíčeno potencionálními nepřáteli. Velmi krátký úsek hranic na Podkarpatské Rusi sousedil se spojeneckým Rumunskem, ale ten byl příliš nepatrný, a proto strategicky úplně bezvýznamný.“ – MORAVEC, František a Hana MORAVCOVÁ-DISHEROVÁ. Špion, jemuž nevěřili. Voznice: Leda, 2014, str.55.

⁶ „Jelikož československý stát vznikl z troskek rakousko-uherské monarchie, cítil se ohrožen ve své bezpečnosti pokusem o restauraci Habsburků a obnovení Rakousko-uherské říše.“ - MORAVEC, František a Hana MORAVCOVÁ-DISHEROVÁ. Špion, jemuž nevěřili. Voznice: Leda, 2014, str. 51.

⁷ Abwehr byla vojenská zpravodajská služba německé armády. Byla vytvořena v roce 1925 jako součást ministertva obrany, později byla začleněna do Wehrmachtu. Pod vedením admirála Wilhelma Canarise splňovala veškeré agendy zpravodajských aktivit, ofenzivního, obranného i zahraničního rázu. - ŠOLC, Jiří. Podpalte Československo!: kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945). Praha: Naše vojsko, 2005, str. 13.

Bylo zapotřebí, aby českoslovenští zpravodajci jednali efektivně a získali kvalitní a důvěryhodné informace o státech v jejich geografické blízkosti. V Československu se zformovaly dvě instituce, které zajišťovaly zpravodajskou činnost. Lišily se převážně ve využití získaných informací a v rozlišení jejich polí působnosti.

Takzvaná „Zpravodajská ústředna (Zús)“ vznikla na základě výnosu Ministerstva vnitra dne 4. října roku 1923⁸. Jednalo se o orgán, který byl přiřazen k Policejnímu ředitelství, a jeho působnost byla vymezena pouze na území Československa. Jeho hlavní činností a cílem byla obranná forma zpravodajství. Karel Straka popisuje problematiku a vyčleněnost obranného zpravodajství v meziválečném období. Aktivita této instituce byla neefektivní, nebyla podle představ, které měli nejen političtí představitelé, ale také zpravodajské zastoupení. (Straka, 2006, str. 5)

Činnost, kterou vykonávala Zpravodajská ústředna, byla registrace a případná evidence informací. Integrace obranného zpravodajství však nebyla úspěšná, což zhodnotil i policejní prezident v roce 1931. Hlavní štáb a další vojenští představitelé nedůvěřovali Ministerstvu vnitra a požadovali, aby zpravodajská ústředna bylo pod jejich vedením. Nedostatek financí postupně vedl k likvidaci této instituce.

S postupem času došlo ke sloučení Zpravodajské ústředny s 2. oddělením a jeho původní poslání bylo změněno. Druhé oddělení se snažilo rozšířit působnost Zpravodajské ústředny na veškeré aktivity spojené se zpravodajskou činností. Roku 1931 byly vytvořeny nové pobočky v Plzni a Liberci, s tímto rozšířením byl zmenšen obvod při pražském ředitelství. Dalším krokem k zvýšení efektivity byla snaha o zapojení četnictva do zpravodajské činnosti. Hlavní štáb usiloval o transformaci Zpravodajské ústředny z evidenční instituce na plnoprávný zpravodajský orgán, jehož agendou by byla obranná zpravodajská služba. Karel Straka dále ve svém článku zdůrazňuje pokrok pro zpravodajství, kdy bylo zákonně povinné sledovat nejen vyzvědačství a vyzrazení vojenských tajemství, ale také vyzvědačství a vyzrazení státních tajemství. (Straka, 2006, str. 13) Tyto instrukce se odvolávaly na příslušný §5 zákon na ochranu republiky. Forma vojenského zpravodajství, která operovala do 30. let, se postupně transformovala, přičemž témata politická, hospodářská, národnostní, průmyslová a sociální se dostávala do popředí.

⁸ Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády ČR.1952–. Praha: Magnet-Press, 2006, článek, Karel Straka – Pokusy o integraci obranného zpravodajství z let 1929–1938. str.5.

Ofenzivní zpravodajské činnosti se věnovalo 2. oddělení Hlavního štábu, které bylo rozděleno na čtyři skupiny. Každá skupina měla svého vedoucího, který se zodpovídal vedoucímu celého 2. oddělení.⁹ Největší transformací zpravodajství prošlo až v průběhu 30. let. V roce 1934 byla ustanovena nová forma organizace struktury, která významně napomohla v následujících letech a usnadnila tak tok informací z nižších ústředen do centra zpravodajské služby.

Skupina studijní, pod vedením Františka Havla, měla rozdělenou agendu podle zájmového státu. Příkladem lze uvést německou, maďarskou, rakouskou či západní sekci (Pacner, 2002, str. 356). Jejich činností bylo třídění, evidence a analýza zpráv, které přinášela skupina pátrací. Zajímavostí je, že tato skupina měla sekci specializující se na letectví.

Skupina pátrací v čele s Františkem Moravcem měla za úkol sběr informací od svých kontaktů (tzv. forma HUMINT). Případně mohla využít další formy získávání informací, které byly v období 30. let dostupné (OSINT, LIAISON).

Skupina zahraniční byla vedena pplk. gšt. Josefem Svobodou, předmětem její činnosti byly záležitosti spojené s oficiálním zastoupením československé armády v zahraničí a také s problematikou akreditovaných zástupců cizích armád v Československu (Vyhlídal, 2022, str. 24).

Skupina všeobecná měla vedoucího skupiny pplk. gšt. Bohumila Procházku. Tato skupina působila jako pomocný zabezpečovací orgán v personálních a hospodářských záležitostech (Vyhlídal, 2022, str. 24). Dříve byla součástí i šifrovací sekce, která byla od roku 1928 vedena Josefem Růžičkou. Čtyři muži udržovali utajené spojení mezi Prahou a všemi zpravodajci, jak na území Československa, tak v zahraničí. V roce 1937 byla tato sekce přeložena pod skupinu pátrací.

Kromě těchto čtyř skupin mělo druhé oddělení i skupinu mužů zaměřující se na techniku a možnosti jejího využití pro zpravodajskou činnost. Je důležité zmínit tyto technologické schopnosti spolu s limity tehdejšího československého zpravodajského aparátu. Technická skupina pod vedením Jana Budíka¹⁰ neměla dostatečnou finanční podporu, jednalo se

⁹ Vedoucí jednotlivých sekcí jsou uváděni v meziválečném období z důvodu kontextu pro tuto diplomovou práci.

¹⁰ Ing. Jan Budík byl pracovník 2.oddělení HŠ MNO, pracoval jako civilní radiotechnický expert. Ihned po okupaci se zapojil do protinacistického odboje. byl zatčen v prosinci 1939. Prošel si vězňením na Pankráci, v Dráždanech, Gollnově, Berlíně a Terezíně. Byl odsouzen Lidovým soudním dvorem k dlouletému trestu. Ovšem po vypršení trestu byl přesunut do koncentračního tábora Buchenwald. V roce 1945 se dočkal osvobození tábora americkou armádou. VÚA-VHA, Sb. Žádosti o vydání osvědčení podle zákona č.255/46 Sb.,

o skupinu tří mužů, kteří pracovali ve stísněných podmínkách v podkroví Palečkovy vily. V Československu neexistovala výzkumná základna, která by poskytla potřebné vybavení, a proto byli tito muži odkázáni na své schopnosti. I přes tyto komplikace se zabývali radiotechnikou, fotografií, chemií a vytvářeli technické zázemí pro zpravodajskou činnost.

V roce 1937 úspěšně sestavili první vysílačky. Jednalo se o krátkovlnnou stanici s usměrňovačem, pokusy provedené na nočním spojení mezi Prahou, Olomoucí, Brnem a Košicemi byly úspěšné. Druhá vysílačka umožnila dokonce mezinárodní spojení mezi Prahou, Paříží, Budapeští, Berlínem a Oxfordem, a to v době poledne. (Pacner, 2002, str. 357)

Za zmínku stojí další zásluhy Budíkovy skupiny, například, metoda zhotovení kopie dopisu zabaleného v obálce bez potřeby užití temné komory. Nebo přenosný odposlouchávací přístroj, který byl aktivní při ukrytí v aktovce. Ovšem není v dokumentech zaevidováno, zda byl využit v praxi.

Technická vyspělost zpravodajské činnosti v Československu výrazně zaostávala oproti zahraničním zpravodajským službám. Zpravodajci více spoléhali na zastaralé metody předávání zpráv, a to skrze kurýry, mrtvé schránky, popřípadě poštovní holuby.

Jaroslav Kokoška zmiňuje projekt týkající se zvýšeného chovu holubů. „*Z kusů zmínek v dochovaných písemnostech lze vyrozumět, že se počítalo s rozšířením jejich chovu napřed v Praze, Bratislavě, v Košicích a později rovněž v Brně. Výcvik měl probíhat i v noci a za každého počasí. Jeho program zahrnoval dokonce zkoušky se shazováním holubů z letadla pomocí padáku, ovšem údaje o fungování či provedení tohoto projektu chybí.*“¹¹

V téže době částečnou zpravodajskou činnost vykonávalo i ministerstvo zahraničí. Druhá sekce tohoto úřadu se věnovala mezinárodně politickým zprávám. Spolupráce mezi tímto oddělením a Hlavním štábem nebyla uvedena do provozu. V té době politické zprávy přinášeli informace o zásadních změnách v Německu (včele s NSDAP-Národně socialisticko-německou dělnickou stranou, vedená Adolfem Hitlerem).

Osobní spis Ing. Jana Budíka a ABS, f. Operativní svazky ZS GŠ ČSLA, arch. č. OS-7546 Budík Jan 5.7.1905, Zpráva o Ing. Janu Budíkovi z 30. ledna 1957.

¹¹ PACNER, Karel. Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1939, 2002, str. 358., Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády ČR. 1989, Praha: Magnet-Press, článek: Organizace československého vojenského ofenzivního zpravodajství v letech 1934–1939. str. 61.

Politické zastoupení Německa započalo udávat nový směr v evropském dění. Odmítlo versailleský mír, vystoupilo z mezinárodních organizací a započalo šířit novou ideologii. Druhá sekce ministerstva zahraničí však na tyto varovné zprávy nezareagovalo.

3 Snaha o zajištění kolektivní bezpečnosti ve 30. letech

Karel Pacner¹² dokládá podstatnou poznámku a to, že Československo bylo v druhé polovině 30. let poslední parlamentní demokracií ve střední Evropě. Političtí představitelé si byli vědomi rozrůstajícího napětí ve střední Evropě, a proto bylo zapotřebí navázat spojenectví skrze bilaterální smlouvy. V průběhu 30. let bylo klíčovým cílem zřídit „systém kolektivní bezpečnosti“¹³. Tehdejší prezident Edvard Beneš doufal v udržení pozitivních vztahů spolu se zpravodajskou spoluprací.

V meziválečné době byla Francie největším a nejspolehlivějším spojencem Československa. První smlouva, kterou Československo podepsalo, byla spojenecká smlouva s Francií v roce 1924. Nejednalo se ovšem o smlouvu, která se vymezovala na vojenskou pomoc v případě ohrožení suverénnosti státu. Ve 30. letech byla zpravodajská spolupráce s Francií spojena s výměnou informací o Německu, která se realizovala formou konferencí konaných jednou či dvakrát ročně. Major Henri Gouyou¹⁴ byl jmenován francouzskou zpravodajskou službou k bezprostřední spolupráci s československým zpravodajským odborem. Jeho povinností bylo překládat získané informace od československých zpravodajců do francouzštiny. Velice často nedokončil svou práci nebo ji nechal zcela odloženou, čímž snižoval význam práce zpravodajců. Postoj Francie vůči Československu se v tomto jedinci odrážel. (Šolc, 2007, str. 105)

Další snahou o zavázání se spojencům byla smlouva se Sovětským svazem. Ve 30. letech nepatřilo Československo k zájmovým cílům Sovětského svazu. V roce 1935 byla podepsána smlouva o vzájemné spolupráci mezi ČSR a SSSR, a to včetně dohody o zpravodajské součinnosti proti Německu. V průběhu dvou let od podepsání spolupráce proběhla konference se zaměřením na výměnu získaných informací obou stran. V roce 1936 vznikla

¹² PACNER, Karel. Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1939, 2002, str. 354.

¹³ PACNER, Karel. Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1939, 2002, str. 345.

¹⁴Mjr. Henri Gouyou je kontroverzní postavou, která spíše komplikovala vztahy mezi francouzskými a československými zpravodajci. Neprojevoval aktivitu ve své činnosti a svůj čas trávil s milenkou. Dále žil v Praze na účet čs. zpravodajské služby a údajně dlužil 20 000 Kčs. ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 105.

československo-sovětská ústředna zvaná VONAPO 20 (*Vojennyj nabljudatělnyj post*).¹⁵ Jednalo se o vytvoření sítě informátorů, která měla potenciál být strategickým krokem v případě eskalace německé expanze.

Jiří Šolc uvádí, že: „až do roku 1938 se zde vystřídali dva sovětské zpravodajští experti; o jejich činnosti je velmi málo zpráv, ale z toho, co je známo, lze usoudit, že zpravodajská spolupráce již tehdy přinášela prospěch pouze sovětské straně.“¹⁶

Skrze agenturu VONAPO 20 získaly sovětské zpravodajské služby přístup do střední Evropy, zejména do Německa, kde začaly budovat své ústředny. Navzdory nedostatku recipocity ze strany Sovětského svazu spolupráce VONAPO nadále pokračovala.¹⁷

Překvapivě neexistovala spojenecká smlouva mezi Československem a Polskem. Ovšem na poli zpravodajství spolupráce mezi státy probíhala. Nicméně v oblasti zpravodajství docházelo k určité formě spolupráce. Informace týkající se rostoucí radikalizace německé společnosti či napětí v pohraničních oblastech byly sdíleny oběma stranami. Později však polští zpravodajci zastavili pravidelnou výměnu informací z obavy z údajné špionáže ČSR a SSSR. I přes to polští zpravodajci nadále pokračovali ve své činnosti na území Československa, zaměření převážně na Německo. Po anšlusu Rakouska (1938) byla československo-polská spolupráce obnovena, zejména kvůli obavám z postupu německých vojsk směrem k jejich hranicím.

Napětí v pohraničních oblastech se výrazně stupňovalo, neboť politická strana SdP (Sudetoněmecká strana – Sudetendeutsche Partei) kladla požadavky na československou politickou reprezentaci.

Zpravodajské oddělení v téže době informovalo o zvýšené aktivitě týkající se přesunu vojsk na německém území. Informace o soustředění německých vojsk poblíž československých hranic byly pro některé vedoucí zpravodajské skupiny nedůvěryhodné. Pátrací skupina předložila získané informace studijnímu oddělení, ovšem bez udání zdroje (z důvodu

¹⁵ STRAKA, Karel. Rekonstrukce československé agenturní sítě a jejich výsledků z let 1933-1939: zpravodajské ústředí. Praha: Vojenský historický ústav, 2017, str.141.

¹⁶ ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 240.

¹⁷ Mezi operace, které českoslovenští zpravodajci umožnily Sovětům byly: „průjezd sovětských důstojníků do Španělska na falešné pasy v době občanské války, ochranu vojenských osobností SSSR po dovu jejich pobytu v Karlových Varech apod.“ - ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 240.

ochrany¹⁸). František Havel (vedoucí pátrací skupiny) pochyboval o důvěryhodnosti zdroje, jelikož informace o rozsáhlé vojenské akci se jevila jako nepravděpodobná či chybná. Na základě nejasností se zpravodajci obrátili na britské zpravodajské služby s požadavkem na potvrzení či vyvrácení informace. Britové později potvrdili pravdivost získaných informací pátrací skupinou. Avšak tato nedůvěra mezi studijní a pátrací skupinou pouze komplikovala efektivitu zpravodajské činnosti v době zvýšeného napětí.

Politická reprezentace v čele s Edvardem Benešem se ocitla v sevření obav. Německo se stále více vměšovalo do vnitřních záležitostí suverénně spravované země a podporovalo proti němu aktivní propagandu. Mezi sekcemi studijní a pátrací propukaly stále častější neshody. Pacner popisuje, že plukovník Havel nařkl plukovníka Moravce ze „špatně provedené práce“.¹⁹ Tyto rozepře pouze prohlubovaly problémy napříč skupinami, které by měly mít mezi sebou oboustrannou důvěru. Bez zásahu spojeneckých sil a zvyšujícího se tlaku na Československo bylo politické i zpravodajské prostředí vystavené řadě výzev a novým problémům. Nedostatek agentů a informátorů ve výzvědné činnosti se stal komplikací. Němečtí zpravodajci měli příležitost se hlouběji infiltrovat do fungování československého zpravodajského aparátu, a tak snadno získávat informace o stavu armády. Abwehr znásobil počty profesionálních vyzvědačů a některým z nich zajistil kvalitní technické zázemí. Kvantita a kvalita německých zpravodajských kontaktů výrazně převyšovala počty oproti československé straně. Českoslovenští zpravodajci byli tak ve výrazné nevýhodě.

Na počátku září 1938 Adolf Hitler opětovně naléhal na připojení oblastí obývaných tzv. utlačovanými Němci.²⁰ Obyvatelé Československa pociťovali strach a obavu z podrobení. Čeští zpravodajci předpovídali postup Německa bez jakýchkoliv námitek ze strany spojenců. Vyhlášení mobilizace armády dne 23. září 1938²¹ bylo pozitivně vítáno nejen ze strany

¹⁸ V současnosti zpravodajské služby mají stejný systém pro zpravodajský cyklus. Operatívec (osoba pracující v terénu) nesmí analytikovi (osoba, která vyhodnocuje informace a analyzuje) sdělit totožnost osoby, která tyto informace poskytla.

¹⁹ Tomuto napjatému vztahu se věnuje vícero autorů. Po válce byl Havel jedním z předních kritiků Moravcových rozhodnutí, metod a profesionality.

²⁰ 12.9.1938 se konal v Norimberku sjezd NSDAP; Adolf Hitler ve svém projevu prohlásil: „Velká část našeho národa je vydána, zdánlivě bezbranná, hanebnému vydírání. Mluvím o Československu... převážná většina obyvatel tohoto státu byla nucena, aniž by se jí někdo ptal, přijmout tuto konstrukci vyrobenou ve Versailles a podřídit se jí. Jako pravá demokracie začala pak v tomto státě potlačovat většinu obyvatelstva, týrat ji a připravovat o její životní práva.“ – Hitlerův projev a povstání henleinovců v čs. pohraničí. (n.d.). Fronta.cz. <https://www.fronta.cz/kalendar/hitleruv-projev-a-povstani-henleinovcu-v-cs-pohranici> .

²¹ Jednalo se o operaci, která i přes symbolický přínos měla komplikace. Armáda nebyla dostatečně připravena na tento scénář. Nebyly včas sestaveny přijímací komise, osoby nebyly patřičně vyzbrojeny, zprvu chyběly také

zpravodajců a vojáků, ale také ze strany Čechoslováků. I přes silný projev podpory občanů k žádnému ozbrojenému konfliktu nedošlo. Edvard Beneš usoudil, že by projev ozbrojeného odporu vedl pouze ke značným ztrátám na civilním obyvatelstvu. Stále doufal, v možné zapojení spojenců do ochrany suverenity Československa, a ve společný boj proti rozšiřující se nacistické ideologii.

osobní potřeby (deky, jídelní potřeby). I přes tyto komplikace bylo možné tuto akci úspěšně splnit. Ovšem 30.září 1938 Edvard Beneš byl nucen přijmout podmínky Mnichovské dohody, během začátku října proběhl proces demobilizace. Dodnes se historici přou zda měli Čechoslováci bojovat či ne. – ŠRÁMEK P., Mobilizace na podzim 1938, Armádní technický magazín, roč. 34, 2002, č.10, s. 40-41.

4 Mnichovská dohoda a její vliv na zpravodajskou činnost

Mír v Evropě byl ohrožen, veškerá zpravodajská komunita varovala své politické představitele před německou strategií a narůstající zpravodajskou aktivitou proti západním státům. Československo očekávalo od spojenců (Francie, Sovětského svazu), že odsoudí snahu Německa o nelegitimní připojení území a odmítnou německé požadavky. Ovšem 29. září 1938 se zástupci Německa, Francie, Velké Británie a Itálie shodli na dohodě, že Československo musí pohraniční území Sudet (obývané převážně Němci) nechat Německu. Českoslovenští představitelé byli v šoku z rozhodnutí, které bylo učiněno bez jejich přítomnosti a bez jejich souhlasu. Naděje na dodržení spojeneckých smluv byla roztříštěna realitou. Jiří Šolc uvádí, že: *„Mnichovským diktátem ztratilo okleštěné Československo na 30% svého území, 34% obyvatelstva, 33% průmyslu a 35% dopravní sítě. Jako vojenský faktor v Evropě přestalo Československo existovat.“*²²

Okleštěné Československo (tzv. éra druhé republiky) muselo aktivněji zapojit své zpravodajce a připravit se na možné budoucí scénáře. Zpravodajská komunita v průběhu roku 1938 zahájila několik operací proti posilujícímu Německu. Výsledky byly negativní, operace byly prozrazeny či nebylo potřebné množství informátorů, kteří by se mohli podílet na sběru informací.

Důležité je zmínit spolupráci s informátorem, agentem A-54²³ a vedoucím pátrací skupiny Františkem Moravcem. Agent A-54 poprvé poskytl své služby v roce 1936, tehdy byl ochoten předat:

*„informace o reorganizaci německé vojenské zpravodajské služby Abwehr, schéma její struktury na území Československa, nový systém předávání zpráv, který měl vyloučit odhalení, podrobnosti o pohraničních službách Abwehru a gestapa a další informace.“*²⁴

²² ŠOLC, Jiří. Podpalte Československo!: kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945). Praha: Naše vojsko, 2005, str. 7.

²³ Agent A-54 alias Paul Thümmel byl německý dvojitý agent, který se stal nejvýznamějším agentem československého zpravodajství. Pracoval jako hlavní důvěrník německé zpravodajské služby, která měla za úkol vybudovat rozsáhlou agenturní síť na československém území. V roce 1936 nabídl své služby československé vojenské službě a za úplatu ji začal dodávat informace. Byl zatčen gestapem v roce 1942. Další informace týkající se jeho odsouzení nebo popravy nejsou známy. - ŠÍR, Vojtěch. Agent A-54: superspion nebo nebezpečný dubler? Online. 1999. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/agent-a-54-superspion-nebo-nebezpecny-dubler>. [cit. 2024-04-29].

²⁴ PACNER, Karel. Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1939–1945. Praha: Themis, 2002, str. 7.

Zpravodajci si byli vědomi, že šlo o příslušníka německé zpravodajské služby v pohraničí. Ovšem informace, které jim poskytoval za peněžní odměnu, byly významné. Zprávy o německém armádním útvaru byly potřebné, jelikož poslední aktuální informace byly z let 1933–1934 získané od Poláků. Spolupráce mezi agentem A-54 a československými zpravodaji tedy byla navázána. V roce 1938 se opět agent ozval a zaslal dokumenty týkající se budoucích postupů Německa. Jednalo se o varování před zabráním území Sudet, která si Německo nárokovalo.

Berlín v tomtéž roce požadoval ukončení výzvědné činnosti vůči Německu. Zpravodajská činnost nemohla být v žádném případě zastavena, převážně z důvodu dalších varovných znaků. V Československu nastaly změny v politické reprezentaci, prezidentem se stal JUDr. Emil Hácha (Edvard Beneš emigroval do Velké Británie 22. října 1938). Ve zpravodajském prostředí měl nejsilnější pozici František Moravec, který byl stále ve vedení pátrací skupiny. Jeho zápisky přesně popisují dění v okamžiku, kdy ho opět kontaktoval agent A-54.

5 Okupace a vyhlášení protektorátu

Dne 11. března 1939 agent A-54 poskytl majoru Strankmüllerovi zásadní informace o chystané okupaci území bývalého Československa. Major Strankmüller okamžitě informoval svého nadřízeného, Františka Moravce, který čekal na výsledky schůzky. Později vyhotovil dokument pro přední vojenské činitele a politické představitele. Jejím obsahem byla 3 podstatná hlášení.

Zaprvé, 15. března 1939 dojde k okupaci zbytku československého území za účasti čtyř armádních skupin. Zadruhé, Slovensko bude vyhlášeno samostatným státem „pod ochranou říše“. Zatřetí, Německo nebude vyhlášovat všeobecnou mobilizaci z důvodu prezentace této operace jako „mírového opatření za účelem znovunastolení pořádku“. Dále po okupaci bude gestapo evidovat a vyslýchat zaměstnance zpravodajské služby za účelem získání potřebných informací o jejich činnosti. (Moravec, 2014, str. 251)

Ze vzpomínek Františka Moravce vyplývá několik subjektivních postřehů. Snaha o přesvědčení ustanovené vlády o důležitosti získaných informací nebyla úspěšná. Moravec byl spíše kritizován. Britský důstojník Henry Gibson, pracovník britské ambasády (současně příslušník britské tajné zpravodajské služby), se spojil s Františkem Moravcem. Nabídl mu možnost opustit republiku s možností výběru dalších lidí, kteří by ve Velké Británii pokračovali ve zpravodajské činnosti proti Německu. Tato operace byla nazvána „Transfer“. (Moravec, 2014, str. 261)

Tehdy se rozhodl pokračovat ve svém plánu opustit republiku s pečlivě vybranými zpravodajskými důstojníky. O tomto plánu informoval generála Fialu, vedoucího celého druhého oddělení, který mu vyhověl. František Moravec vybral 11 mužů, specialistů ve zpravodajství. Tzv. „Moravcova jedenáctka“ se skládala z těchto osob:

„podplukovník Tichý, major Strankmüller, major Bartík, štábní kapitán Tauer, štábní kapitán Fryč, štábní kapitán Sláma, major Alois Frank, štábní kapitán Cigna, štábní kapitán Paleček, a také štábní kapitán Dítě (ten se ovšem z důvodu autonehody nestihl včas dostavit na letiště, tedy neodletěl se svými kolegy).“²⁵

14. března si Moravec povolal výše zmíněné důstojníky a sdělil jim svůj plán operace „Transfer“, všichni muži souhlasili. Bylo zapotřebí zajistit finance pro začátek zpravodajské

²⁵ MORAVEC, František a Hana MORAVCOVÁ-DISHEROVÁ. Špion, jemuž nevěřili. Voznice: Leda, 2014, str. 258.

skupiny. Proto byly pokladny na druhém oddělení Hlavního štábu vybrány. Bylo taktéž zapotřebí zajistit dokumenty, které bylo nutné vzít s sebou do Velké Británie. Zbylé dokumenty, které nebylo možné převzít, byly později poslány na britské velvyslanectví, které je později zaslalo diplomaticky chráněným kurýrem.

František Moravec nezanechal žádné instrukce ani pokyny, tedy žádný ze zaměstnanců druhého oddělení nevěděl o jejich odchodu. Podstatná informace o plánovaném obsazení zbytku území Československa také nebyla sdílena se zbylými kolegy. Tuto informaci získal až přednosta odposlouchávací skupiny Alois Čáslavka, který ji zaslechl skrze vládní linky. Na druhém oddělení nastal chaos, nejdůležitějším úkolem bylo zlikvidovat veškerý zpravodajský materiál, který by mohl německé důstojníky zajímat. Ovšem materiálu bylo tolik, že ničení bylo zdlouhavé a nebylo možné ho včas provést. I přes snahu zpravodajců spálit co nejvíce dokumentů jim chyběla důslednost. Je potřeba také zmínit demontování a posléze zničení radiostanice, která mohla být po okupaci zneužita německými jednotkami. Neurčitý počet vysílaček byl uschován a později předán odbojovým skupinám, další část byla zaslána do Londýna. Muži, kteří „zbyli“ na druhém oddělení Hlavního štábu, se pokusili „připravit“ budovu Hlavního štábu pro předvídanou návštěvu německých představitelů. To nastalo ihned 16. března, kdy se šéf německého Abwehru, viceadmirál Wilhelm Canaris, dostavil do Dejvic. Hlavní štáb byl převzat pod dozor německé zpravodajské služby. (Vyhlídal, 2022, str. 63-65)

„Vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava přišla země o možnost zahraničního zastoupení, nesměl udržovat mezinárodní styky ani vlastnit ozbrojené síly.“²⁶ Toto tvrzení vyjadřuje pouze část omezení, které okupace přinesla. Výnos z 16. března 1939 jasně stanovil, že protektorát je autonomním územím, který se spravuje sám. Jednalo se však o inscenaci samostatného státu pro spojence, který o svou suverenitu nepřišel.

Československá armáda byla demobilizována, zpravodajská služba byla odstavena bez jakékoliv snahy o odpor. Podle paměti Františka Fárka (člena skupiny Tři konšelé) byli členové Abwehru ze začátku zdvořilí a přistupovali k československým zpravodajcům jako k respektovaným kolegům. Tento přístup neměl dlouhého trvání a v dubnu převzalo iniciativu gestapo. Zahájilo tak plán evidence, o kterém mluvil už agent A-54 těsně před okupací:

²⁶ ČERMÁK, Vilém. Muž proti okupaci: portrét štábního kapitána Václava Morávka. Plzeň: Nava, 2007, str. 137.

„Všichni čeští zpravodajci z druhého oddělení Hlavního štábu byli nejprve podrobena výslechům, vyplnění dotazníku, zodpovězení otázek týkající se jejich činnosti od roku 1926, jména jejich podřízených a nadřízených, svá krycí jména atd. Také byli evidováni pomocí fotografií, v případě ilegálních zpravodajských aktivit v domácím protinacistickém odboji.“²⁷

Pokusy o uvedení chybných informací byly neúspěšné, jelikož Němci měli k dispozici velice detailní přehledy o československém zpravodajství a jeho síti. Přípravenost a akceschopnost Německa byla precizní a velké množství materiálů z různých sfér pouze ukázalo důslednost plánu okupace. Vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava byli zpravodajci na pomezí dvou možných cest, a to odchodu do ilegality nebo pod vedením gestapa přemístění na jinou pozici. Zpravodajská činnost proti nacistickému Německu se přesouvá do ilegality.

²⁷ VYHLÍDAL, Milan. Vojenští zpravodajci proti nacistické okupaci: odbojová skupina Tři konšelé. Praha: Academia, 2022, str. 74.

6 Zpravodajská činnost v rámci domácího odboje

V okamžiku okupace Československa měli obyvatelé pocit bezmoci, zklamání z reakce spojenců a svých vlastních politických představitelů. Po vniku německých vojsk na území se opět projevila bojovnost a národní hrdost českého národa. Z hlediska odbojové činnosti Československo mělo značné množství odbojových skupin, které se aktivně účastnily boje proti nacistickému režimu. Obecně aktivity odboje mohou být různorodé. Nedá se jednotně shrnout, že odboj musí splňovat veškeré formy boje. Každá odbojová skupina měla své vlastní cíle a preferovala jiný způsob boje proti okupantům.

V Protektorátu odboj převzal zpravodajskou činnost a stal se zástupcem zpravodajské služby v době, kdy nebylo možné tuto aktivitu činit skrze právně svrchovanou instituci. Získávání informací přímo z okupovaného území poskytlo československému zahraničnímu vedení nejednu výhodu. Protektorát Čechy a Morava svým geografickým postavením v Evropě působil jako spojnice dvou sfér, Západu a Východu. Toto byl jeden z mnoha důvodů německého obsazení území Československa.

Od okamžiku obsazení lze pozorovat samovolné formování odbojových skupin. Pro tuto práci je zapotřebí rozlišit tyto skupiny na základě politické příslušnosti. Domácí odboj byl tvořen dvěma větvemi, nekomunistickou a komunistickou.

6.1 Nekomunistický odboj

Nekomunistický odboj neboli demokratický odboj byl veden na základě demokratického smýšlení. Jeho cílem bylo navázání spojení se zahraničním odbojem, který byl umístěn v Londýně. Činnost demokratického se odvíjela od potřeb a rozkazů zaslaných 2. odborem MNO, nejčastěji se jednalo o zpravodajskou či sabotážní aktivitu. Z hlediska počtu odbojových skupin se mnoho osob zapojilo do odbojové činnosti, čímž samovolně vzniklo na území značné množství odbojových skupin. Například z rozpuštěného spolku Sokol, z propuštěných vojáků, vysokoškolských profesorů, osob s vojenskými zkušenostmi, politických představitelů atd. Jejich formování nastalo prakticky okamžitě po obsazení zbylého území Československa. Hlavní činnost jednotlivých odbojových skupin se lišila. Níže jsou představeny skupiny nekomunistické větve odboje, které se podílely na zpravodajské činnosti.

6.1.1 *Tři konšelé*

František Fárek, Antonín Long a Alois Čáslavka představují první odbojovou skupinu vytvořenou po okupaci. Jednalo se o zkušené zpravodajce, kteří byli zblhli ve zpravodajské činnosti. I přes jejich krátkou činnost se zasloužili o úspěšné operace, které napomohly zpravodajskému odboru v zahraničním odboji.

V okamžiku, kdy František Moravec unikl se svou „jedenáctkou“ do Londýna, byli právě tito muži součástí rozsáhlé akce, a to ničení dokumentů na Hlavním štábu. Čáslavka byl ten, kdo se odposlechem vládních sítí dozvěděl o okupaci. Likvidace dokumentů byla nejnáročnějším úkonem, zapojily se i manželky výše zmíněných mužů. Fárek, Long a Čáslavka byli odhodláni okamžitě zahájit odbojovou činnost formou zpravodajství. Prvním krokem bylo kontaktování Františka Moravce z důvodu navázání komunikace.

Tato odbojová skupina byla ve srovnání s ostatními odbojovými skupinami vysoce odborná. Všichni tři měli zkušenost se zpravodajskou činností, což bylo hlavním předpokladem pro úspěšnou činnost. Zahájení kontaktu se zahraničním odbojem bylo klíčem k budoucímu úspěchu domácího odboje.

Nejprve se členové pokoušeli získat podporu ze strany britského konzulátu, tento pokus však nebyl úspěšný. Obrátili se tedy na francouzské důstojníky, kteří projevíli zájem o českou iniciativu posílat informace zahraničnímu odboji. Spojení s polskou expoziturou ovšem nemělo dlouhého trvání, neboť 1. září 1939 Německo společně se Sovětským svazem napadlo Polsko. Čímž bylo veškeré spojení přerušeno.

Jedním z úspěchů této skupiny, kromě spojení s Londýnem, byl přesun rodin uprchlých zpravodajských důstojníků do zahraničí. (Vyhlídal, 2022, str. 141) Odchod Moravce a zpravodajské „jedenáctky“ byl i pro samotné rodiny překvapující. Manželkám byly sděleny pouze částečné informace, nevěděly však o emigraci. První dny po okupaci Československa byly rodiny zpravodajských důstojníků pod dozorem Abwehru. Toto sice zahrnovalo částečnou rentu a ochranu před gestapem, ale hlavním cílem Abwehru bylo zjistit, zda se zpravodajci nevrátí nebo se nepokusí svou rodinu kontaktovat. (Vyhlídal, 2022, str. 142) Bylo předvídatelné, že poskytnutá ochrana před gestapem je pouze dočasná. Rodiny čekaly perzekuce a přísné, až brutální výsledky gestapem s cílem zjištění informací. Bylo zapotřebí jednat co nejdříve. Fárek, Long a Čáslavka se spojili se zahraničním odbojem a nabídli jim své služby. Vedoucí pátrací skupiny a další zaměstnanci druhého oddělení byli skeptičtí vůči zahraniční větvi odboje. Nenadálý odchod Moravce a jeho mužů byl viděn některými kolegy

jako zrada a útěk ze strachu. Fárek, Long a Čáslavka i přes počáteční pochybnosti souhlasili se spoluprací se zahraničním odbojem. V dubnu 1939 byli požádáni o ochranu důstojnických rodin. Během této operace se zapojily i manželky Tří konšelů, které rodiny navštěvovaly. Jak je již výše zmíněno, rodiny byly sledovány příslušníky německé policie a přítomnost žen byla méně podezřelá, než kdyby za rodinami docházeli muži. Celá operace odsunu rodin byla plánovaná s pomocí francouzské strany. Komplikace nastaly již před zahájením operace.

Na počátku byla hlavní odpovědnost za tento plán dávana Francouzům, konkrétně diplomatovi Henri Gouyou. Konšelé měli v případě potřeby pouze vypomocet s financemi. V prvních měsících protektorátu byly úplatky hlavní a nejjistější formou dohody a ústupků mezi úředníky. Prvotní plán útěku bohužel selhal. Byly dostatečné finance na zajištění falšovaných potvrzení a pasů. Ovšem krátce po získání povolení manželky zpravodajských důstojníků podlehly strachu a pokusily se samy nelegálně překročit hranice. Výsledkem této nezdařené akce bylo zabavení pasů a těžce získaných povolení, které by ve správný čas prošly kontrolou. Bylo zapotřebí jednat rychle. Kapitán Čáslavka převedl přes hranice, kromě své rodiny (jeho manželka byla židovského vyznání), také všechny rodiny zpravodajských důstojníků. Převedl je postupně přes Polsko, Dánsko až do Velké Británie. Pro kapitána Čáslavku domácí odbojová činnost skončila. Pokračovali v ní Fárek i Longa.

Z počátku okupace se na Francii nahlíželo jako na nadějného spojence, který bude ochoten s domácím odbojem spolupracovat. Zpravodajci včas brzy konstatovali, že činnost Francouzů byla spíše zklamáním. Jejich pomalé jednání a zdlouhavé doručování zpráv pro zahraniční odboj ztížilo zpravodajcům operaci odsunu rodin. Výsledkem tedy byla i nedůvěra a snížená míra spolupráce mezi českým domácím odbojem a francouzskou stranou.

Bylo tedy zapotřebí obrátit se na polskou zpravodajskou stranu. Vzhledem k blízkým vztahům a již vybudované expozituře se toto spojení jevílo jako nejspolehlivější. Časové období spolupráce české a polské strany trvalo pouze několik měsíců (od března 1939 až do napadení Polska Německem a Sovětským svazem). Zpravodajská spolupráce probíhala ve vzájemné pomoci nejen ve formě předávání kurýrních zpráv do zahraničí, ale také ve formě získávání informací o budoucím postupu německých jednotek. Polští zpravodajci byli od okamžiku okupace Československa přesvědčeni o pravděpodobnosti stejného postupu v případě jejich státu. Konšelé po pozitivní zkušenosti začali využívat možnosti bližší spolupráce s polskými důstojníky.

Blízká spolupráce a důvěryhodnost polské strany byly klíčové pro předání informací o francouzském fiasku zahraničnímu vedení (nespolehlivost francouzské strany působila celkově problémy pro zpravodajskou činnost v období protektorátu).

Práce Konšelů byla samostatná a nepodléhala žádné vyšší organizaci. Dle zachovalých dokumentů byla možnost tuto skupinu napojit k další odbojové skupině, konkrétně k Obrance národa. František Moravec chtěl zajistit bližší kontakt s „podzemní armádou“, jelikož Konšelé byli pod přímým vedením zahraničního zpravodajství. Ke sloučení těchto dvou skupin nedošlo převážně z důvodu zachování rozdílných agend odboje a zajištění ochrany v případě zatčení příslušníků odbojových skupin.

Německá tajná policie se k této malé odbojové skupině dostala krátce po zadržení příslušníka Schmonazovy²⁸ skupiny. Již na konci srpna 1939 byla značná síť zkušených zpravodajců v odboji zadržena či přímo vyslýchána v Petschkově paláci²⁹. Podle zaznamenaných pamětí zadržený František Fárek zažíval dlouhé a kruté výslechy prováděné proslulým ředitelem Oskarem Fleichlerem. Zpočátku, díky preciznosti fungování skupiny mimo zbylá odbojová uskupení, nebyly proti Fárkovi a Longovi nalezeny žádné podstatné usvědčující důkazy. Později skrz výslech muže přímo napojeného na Konšely získalo gestapo důkaz jejich existence. Tomáš Houška si ve svém bytě uchovával dokumenty spojené s aktivitou členů Konšelů. Po brutálních výsleších tento muž umírá (nelze potvrdit, zda se jednalo o sebevraždu skokem z okna výslechové místnosti či úmrtí následkem mučení). Vyšetřování Fárka a Longy bylo předáno soudu do Berlína. Lidový soud roku 1941 vytvořil závěr, že František Fárek a Antonín Longa se dopustili velezrady a je jim uložen trest odnětí svobody na deset let. Jelikož se jednalo o dobu před tzv. heydrichiádou, trest smrti v případě velezrady by pouze vytvářel mučedníky (tato situace se změnila po atentátu na Heydricha v roce 1942, kdy trest smrti působil jako varování do zapojení protinacistického boje).

²⁸ Zdeněk Schmoranz byl od roku 1930 pracovník Československé tiskové kanceláře (ČTK), během několika let se vypracoval na ministerského radu a šéfa tiskového odboru. Po okupaci se zapojil do odboje v rámci „Schmonazovi skupiny tiskových důvěrníků“. V srpnu 1941 byl zatčen gestapem a v srpnu 1942 popraven. Jeho skupina shromažďovala informace politického, hospodářského a vojenského charakteru pro potřeby zahraničního odboje. VAJSKEBR, J.-ŠŮSTROVÁ, R. “Německá bezpečnostní opatření v Protektorátu Čechy a Morava na začátku války. Paměť a dějiny, 2009 roč.3, č.3,s.102.

²⁹ Petschkův palác byl v letech 1939-1945 sídlem gestapa (Geheime Staatspolizei neboli tajná státní policie). Tato budova sloužila jako místo, kde byli vyslýcháni a mučeni obyvatelé protektorátu. – KALENDOVÁ, HELENA. Bývalý palác židovských podnikatelů se stal obávanou mučirnou gestapa. Online. Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/mista/byvaly-palac-zidovskych-podnikatelu-se-stal-obavanou-mucirnougestapa?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwoa2xBhACEiwA1sb1BAAIlgYwqg_aG2bnFBIzGouYsxvPXPk7SiwtK820NzEYDqqP_3_ThoCJywQAvD_BwE. [cit. 2024-04-26].

Oba muži přežili a byli uvězněni do roku 1945. Osud Antonína Longa je po skončení druhé světové války neznámý. Poslední zmínky o jeho životě uvádí, že napomáhal americkým vojákům a zpravodajcům s Rudolfem Vyletem. Milan Vyhlídal se domnívá, že: „*byli s velkou pravděpodobností zavražděni ustupujícími nacistickými vojáky.*“³⁰ Ovšem jedná se pouze o domněnku. František Fárek se ihned po osvobození a dopravení do Prahy přihlásil na zpravodajské oddělení v Dejvicích. Od roku 1948, okamžiku nastolení komunistického režimu, byl až do své smrti pod dohledem StB.

6.1.2 ÚVOD (Ústřední vedení pro odboj domácí)

Tato odbojová skupina fungovala jako koordinační orgán, který spojoval samostatné odbojové jednotky, z nichž každá se zaměřovala na odlišné formy boje proti nacistické aktivitě. Pod její správou byly odbojové skupiny: Petiční výbor věrni zůstaneme, Politické ústředí a Obrana národa.

ÚVOD, zkratka pro Ústřední vedení pro odboj domácí, představoval základní kamen nekomunistického domácího odboje. Jeho činnost byla nejdéle trvající ze všech odbojových skupin, zformulován byl roku 1939 a s občasnými pauzami působil až do roku 1943. Pro zahraniční odboj se ÚVOD stal klíčovým spojením s domácím odbojem. Tato skupina vznikla krátce po okupaci a byla složena převážně z mužů s vojenskými zkušenostmi.

Vedení této skupiny tvořilo vždy několik vedoucích, kteří měli na starosti jednotlivé sekce. V průběhu zatýkání byli často vyměňováni kvůli zachování neustálé funkčnosti. ÚVOD částečně spravoval zbylé skupiny domácího odboje, ovšem nikde nebyly zaznamenány přesné formy organizační struktury tohoto útvaru. A to převážně z bezpečnostních důvodů. Prozrazení takto velké organizace by znamenalo definitivní konec zpravodajské činnosti.

Jedním z představitelů byl na čas i Josef Balabán, který měl zájem o připojení komunistického odboje k této organizaci. Zahraniční odboj v čele s Františkem Moravcem se k tomuto kroku postavil odmítavě a zdůraznil, že tyto sdružující aktivity musí být vždy schváleny vedením v Londýně.

ÚVOD měl vybudovanou síť informátorů poskytnutou PVVZ z řad zaměstnanců železnic a pošt. Jejich mobilita a schopnost poskytovat detailní popisy byly ideálním zdrojem informací o pohybu vojenských transportů po Evropě, a možných přesunech vojáků na

³⁰ VYHLÍDAL, Milan. Vojenští zpravodajci proti nacistické okupaci: odbojová skupina Tři konšelé. Praha: Academia, 2022, str. 247.

frontách. Těžil také ze stabilního propojení se zpravodajským odborem v Londýně. Důležitou roli sehrálo radiové spojení prostřednictvím stanice Sparta, které přineslo spojencům významné informace pro boj proti Německu a zachovalo legitimitu zpravodajského odboru v MNO.

Je zapotřebí zmínit vedoucího skupiny ÚVOD z let 1942–1943, doc. Vladimíra Kratinu, známého též pod krycím jménem BUK. Tento muž se později stal klíčovou postavou v německé protioperaci nazvané „Hermelin“. Gestapo našlo a zadrželo doc. Vladimíra Krajínu. Zadržení takto vysoce postaveného muže v domácím odboji bylo prvním krokem k zahájení zpravodajské hry proti zahraničnímu odboji. Krajína byl nucen vydat svůj šifrovací klíč pro Spartu I. 15. března 1943 byla zahájena zpravodajská protihra, která po necelý rok nebyla ze strany Londýna rozpoznána. Cílem operace Hermelin bylo zmanipulování zpravodajského vedení v Londýně za účelem získání potřebných adres, které v minulosti již skrývaly nebo mělyv budoucnu skrývat československé parašutisty. (Šolc, 2005, str. 225)

Zpravodajci z Londýna byli důvěřiví k tomuto spojení převážně z důvodu krize zpravodajské činnosti, která po druhé vlně heydrichiády nastala. I přes snahu radisty (taktéž zadrženého gestapem a donuceného ke spolupráci, jménem Srazil z operace Antimony) o zakomponování zpráv obsahujících varování o „donucené spolupráci“ byli zpravodajci dále zainteresováni v pokračování výměny informací. Operace Hermelin byla ukončena až 15. ledna 1944, kdy byla německá protihra odhalena a spojení bylo okamžitě ukončeno.

6.1.3 Petiční výbor *Věrní zůstaneme– PVVZ*

Počátek této organizace lze nalézt již v roce 1936, kdy vznikl Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku. Později, v roce 1937 se transformoval na Společnost přátel demokratického Španělska. V návaznosti na anšlus Rakouska k Třetí říši vydal tento výbor manifest s názvem „Věrní zůstaneme“, který zdůrazňoval postoj Československa k mezinárodnímu pořádku. Manifest byl později zveřejněn v tisku, což umožnilo přihlášení stovek občanů, a to až umělců, novinářů, či dalších veřejných osobností. Po podepsání mnichovské dohody a vyhlášení druhé republiky byla aktivita výboru značně ztížena okolnostmi, kdy demokratické strany byly utlačovány a jejich aktivita byla značně limitována. Po obsazení zbytku Československa přešla tato „levicově orientovaná skupina“ do ilegality. Přiřadila se tedy k významným odbojovým skupinám na území protektorátu.

Prvním úkolem bylo zajistit spojení s exilovou vládou (přesněji řečeno s Edvardem Benešem) a informovat o vytvoření domácího odboje.

Rozhodujícím orgánem této skupiny byla tzv. politická komise, která koncepčně řídila činnost PVVZ (Kokoška, 2021, str. 10). Paralelně vznikaly i ostatní domácí odbojové skupiny, čímž nastávaly situace přesunu členů z PVVZ do zbylých odbojových skupin. Největším přínosem této odbojové skupiny byla síť informátorů a kontaktů. Dodavatelé informací byli napříč spektrem povolání, příkladem lze uvést kontakty z: „*poboček Dělnické akademie, Zemského spolku učitelských jednot, Unie železničních zaměstnanců, křesťanského sdružení YMCA, Ženské národní rady a řady dalších společenských složek.*“³¹ Právě kontakty z oblasti zaměstnanců pošt a železniční dopravy byly cenným zdrojem informací, které zásadně napomohly zahraničnímu odboji mapovat transporty z německého území. Zaměstnanci železniční správy si byli vědomi, že jejich zapojení je pečlivě sledováno německými službami. Cílem železničářů bylo zjistit, co vše a kam se přepravuje, zejména šlo o přesuny vojsk, z nichž by se dal usuzovat směr příštího nasazení na frontě. Sabotážní skupiny měly za úkol zpomalit oběh vozů a tím způsobit nedostatek ložného prostoru. Každý vůz musel mít doprovodné listiny, ty se však velice často ztrácely, což působilo značné zdržení.

Kokoška ve svých poznámkách připomíná, že PVVZ osciloval na hranici mezi pevnou odbojovou strukturou a ilegálním sociálním hnutím (Kokoška, 2021, str. 11). Dalším přínosem této skupiny byla novinářská činnost. Vzniklá periodika (vznik tzv. šimsek) byla aktivitou Jaroslava Šimka, podle kterého byly tiskoviny pojmenovány. Novináři pod touto organizací také přispívali do jiného periodika, a to časopisu „V boj!“, který byl v kompetenci Obrany národa.

Historici zmiňují, že se tato organizace spolu s Politickým ústředím pohybovala na pomezí mezi odbojovým uskupením a politickým ilegálním hnutím. Politicky a hospodářsky zaměřené plány na poválečné uspořádání byly navrženy v prohlášeních a dokumentech, které jasně deklarovaly cíle po ukončení druhé světové války a navrácení československé suverenity. Ovšem i aktivita tohoto odboje byla narušena již v roce 1939, poté byl znovu probuzen v roce 1940, kdy se připojil k ÚVOD. Napojení nekomunistické odbojové skupiny se stalo osudným pro mnoho odbojářů. Informátory a kontakty napojené na PVVZ pravidelně

³¹ KOKOŠKA, Stanislav, PETIČNÍ VÝBOR VĚRNÍ ZŮSTANEME V DOKUMENTECH 1938–1941, ÚSTR, Praha, 2021, 1. vydání, PDF., str. 11.

využívala skupina Tři králové. Skrze jejich opatrnost a obezřetnost byla identita zaměstnanců pošt a železnic utajena před gestapem. Znamou osobností, která se aktivně podílela na odbojové činnosti v této organizaci, byla JUDr. Milada Horáková. Činnost této skupiny byla ukončena na základě druhé vlny heydrichiády (pomsta za smrt říšského protektora v roce 1942).

6.1.4 Politické ústředí – PÚ

Po okupaci zbylého československého území a ustanovení protektorátu byla politická reprezentace ČSR na pomezí své existence. Němečtí představitelé ponechali JUDr. Emila Háchu na pozici prezidenta, ovšem jeho pravomoce a výkonnou moc omezili. Změnou formy parlamentní demokracie do protektorátního režimu byly jednotlivé, dříve legitimní politické strany, odstaveny a jejich funkce byla dočasná. Z mezinárodního pohledu Německo prezentovalo zbylým zemím v Evropě, že jeho cílem je ponechání politického systému na okupovaných územích. Němečtí političtí představitelé tvrdili, že nebudou mít vliv na vnitřní politiku a jejich zájmem je zachování suverenity Československa. Jednalo se však o imitaci.

Vytvoření skupiny Politické ústředí poskytlo nejen demokratickým stranám důvod k boji proti vyhlášenému režimu, avšak poskytlo také potvrzení jednoty pro zahraniční odboj. Tato odbojová skupina byla formována již v průběhu léta roku 1939. V čele stanul Dr. Přemysl Šámal, bývalý kancléř Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše. Politické ústředí sdružovalo pět politických stran, což byly: strana sociálně demokratická, strana národně socialistická, strana agrární, strana demokratická, a v neposlední řadě strana lidová. V tomto politickém zastoupení chyběla strana komunistická, jelikož její přístup k odboji byl v roce 1939 poněkud nejasný. Zrod této skupiny potvrdilo a posvětilo velitelství zpravodajství v čele s Františkem Moravcem.

Postavení Politického ústředí a jeho význam působily jako „spojka“ mezi premiérem Protektorátu Čechy a Morava Aloisem Eliášem a exilovým představitelem Československa Edvardem Benešem. Podávání informací o průběhu dění v protektorátu za pomoci kurýrů zajistilo zásadní informace o formě a způsobu změny režimu, která krátce po okupaci nastala. Doba trvání této skupiny bylo krátkodobé. Nedlouho po připojení k organizační síti ÚVOD došlo k vlně zatýkání. Ti, co se vyhnuli zatčení, se přidali ke skupině ÚVOD a dále pokračovali v odbojové činnosti. Zničení této skupiny výrazně oslabilo depeše a zprávy pro zahraniční zpravodajství v Londýně. Politická reprezentace byla stále více pod dohledem

gestapa. Nejvyšší představitelé byli krátce po atentátu na Heydricha popraveni, což byla výstraha pro zbylé odbojáře.

Jeden z nejvýznamnějších členů Politického ústředí byl Alois Eliáš. Ten, se aktivně zapojil do boje proti nacistickému režimu i přes dosazené postavení v protektorátu. Jeho forma boje se zasloužila o informace, které získával Edvard Beneš. Byl popraven na základě nejen své zpravodajské činnosti, ale také sabotáže. Dne 18. září 1941 pozval do Kolowratského paláce novináře, kteří sympatizovali s nacistickým režimem. V jejich čele byl Karel Lážnovský, přední kolaborant a podporovatel okupačního režimu. Při setkání Eliáš nabídl pozvaným pohoštění ve formě chlebičků. Po pár dnech zemřel na zdravotní komplikace již výše zmíněný Karel Lážnovský. Chlebičky nabídnuté Eliášem byly totiž otrávené bakteriemi tyfu a tuberkulózy. Na této sabotáži se podílel urolog Miloš Klika, který vytvořil základ pro bakterie tyfu a tuberkulózy. Gestapo po smrti Lážnovského okamžitě započalo výslechy nejen Aloise Eliáše ale také jeho manželky, která pohoštění připravovala. Alois Eliáš byl zatčen 27. září 1941 na základě jeho odbojové činnosti, jednalo se převážně o spojení s Londýnem. Byl odsouzen k trestu smrti, ten byl však vykonán až 19. června 1942. Byla to další poprava, která měla být pomstou za smrt Reinharda Heydricha. (Čvančara a Uhlíř, 2006, str. 37-48)

Spolu s politickými představiteli byli v Politickém ústředí angažováni také novináři. V pamětech Jaroslava Jelínka je zmíněn ilegální časopis Český kurýr. Celkově bylo nepravdělně vydáno 25 čísel. (Jelínek, 1947, str. 109) Nepravdělné vydávání poskytovalo ochranu lidí, kteří se na tisku a tvorbě časopisu podíleli. První číslo, věnované otázce „organizovaného odporu“ je datováno na 10. listopadu 1939. Je důležité zmínit, že součástí tohoto čísla byla i tzv. „pravidla pro styk s Němci“, ve kterých se autor vymezuje k bojkotu německých potravin a služeb, k udržení hrdosti ke své české národnosti, k opatrnosti z hlediska donašečů a tajné policie a k udržení informací v případě mučení prováděného gestapem. (Jelínek, 1947, str. 112) Tento časopis se může zdát z hlediska zpravodajské činnosti nepodstatný, ovšem ze vzpomínek Jaroslava Jelínka lze vypátrat, že část článků se věnovala základům amatérské zpravodajské činnosti. V srpnovém vydání Českého kurýra roku 1941, bylo zveřejněno tzv. „Desatero pro pozemní práci“. V krátkém a jednoduchém podání si čtenář tohoto ilegálního časopisu mohl osvojit základní techniky operativní činnosti, v současnosti to lze srovnávat s HUMINT. Kroky jako udržování utajení, opatrnost v rámci jednání s nejistými zdroji, snaha u výslechu dbát na opakování první výpovědi, ochrana lidí, co přišli o své blízké kvůli odbojové činnosti. (Jelínek, 1947, str. 144) Autorem

Českého kurýra byl Rostislav Korčák, který byl gestapem zatčen a vyslýchán. Neprozradil však nikoho, kdo byl součástí ilegálního tisku periodika, ani další detaily o své aktivitě. (Jelínek, 1947, str. 110)

Aktivita tohoto hnutí byla ukončena gestapem v roce 1940. Po jeho zničení se zbylí jedinci přesunuli pod vedení Obrany národa či pracovali jako jedinci v odbojové činnosti.

6.1.5 Obrana národa– OB

Aktivita této skupiny se datuje od prvních měsíců po okupaci až do odhalení jejich činnosti gestapem v roce 1940. Později byla znovu obnovena pro odbojovou činnost, ale tyto pokusy trvaly jen krátce, neboť gestapo tuto činnost vždy odhalilo a nové vedení postupně zatýkalo. V srpnu 1939 převzal vedení Obrany národa sedmašedesátiletý generál Josef Bílý. Důležité je zmínit, že v roce 1933 odmítl funkci náčelníka Hlavního štábu, z důvodu svého vysokého věku. V roce 1940 byl zatčen jako vedoucí Obrany národa a později popraven v první vlně heydrichiády jako varování pro zbylé příslušníky odboje.

Hlavním zájmem Obrany národa po demobilizaci bylo sjednocení vojáků napříč republikou, a vytvořením tzv. podzemní armády. Součástí této agendy byla také sabotážní činnost, označována v odbojovém žargonu, tzv. „cukrářství“. (Pacner, 2002, str. 76)

Po okupaci zbývajících území Československa vysoce postavení důstojníci z ministerstva národní obrany a Hlavního štábu sestavili vedení odboje prvního národa. Velmi rychle byla vytvořena struktura a síť spolupracovníků. Jejich základem byli členové Sokola, Orla a dalších národně orientovaných spolků, které aktivně působily v předokupačním období v Československu. Zapojením příslušníků armády bylo možné získat potřebný materiál k aktivní činnosti, včetně zbraní, munice a dalších potřebných prostředků.

Další formou odboje proti nacistickému režimu byla publikační činnost. V době protektorátu vydávala tato skupina odbojový časopis „V boj!“. Byl publikován od roku 1939 do roku 1941. Jeho obsahem byly soubory článků či prohlášení zahraničních představitelů ve světových médiích či krátké články popisující život v protektorátu spolu s kritickými texty proti nacistické ideologii. Příkladem lze uvést výtažek textu z 5. čísla vydaného v roce 1939: *„Neobyčejný incident udál se v luxusním hotelu Alcron v Praze. Za přítomnosti protektora šl. Neuratha rozlehlo se sálem volání ‚Ať žije Československo!‘ Volal tak Američan Karel*

*Benticka mezi přítomnými to vzbudilo velké pohnutí. Američan byl gestapem vyzván, aby okamžitě opustil území, protektorátu‘.*³²

„V boj!“³³ také zveřejňoval listy kolaborantů a osob, které spolupracovaly s německou tajnou policií, což značně komplikovalo gestapu rekrutování svých informátorů. Ve spoustě vydání lze najít snahu o zvýšení odbojové aktivity mezi občany protektorátu, spolu s šířením informací, které nebyly v jiných tiskovinách zveřejněny.

Během období let 1939–1940 byla Obrana národa klíčovou ilegální organizací, která operovala jako podzemní armáda s cílem zvrátit okupační režim. František Moravec seznámil Brity s existencí této „tiché, podzemní ilegální armády“, britská tajná služba měla zájem v případě povstání tyto lidi zapojit do boje. Německo bylo připraveno i na tento možný scénář povstání. Zpětná analýza této možné operace (Perun³⁴) spěla k závěru, že realizace tohoto plánu by nepřinesla úspěch, pouze značný počet ztrát na české straně.

Každá z odbojových skupin usilovala o své vlastní spojení s Londýnem. Převážně tak bylo činěno z důvodu vlastní nezávislosti a také rychlejšího jednání na základě požadavků zahraničního odboje. Snaha sestrojít silné rádiové aparatury byla značná. Díky pomoci inženýrů Vysokého učení technického a inženýrů z firmy Mikrofon bylo vytvořeno a rozděleno nejméně 10 vysílaček.

Sběr informací se stal dennodenní činností příslušníků této organizace. Informační síť mezi „operativci“ a informátory byla nejen pestrá, ale také důvěryhodná. Zpravodajské zkušenosti v odbojové činnosti byly výjimečné, jelikož většina zpravodajských zaměstnanců byla sledována gestapem či uprchla do exilu. Jednalo se o vojáky, kteří jednali na základě národní hrdosti a urputného boje za svobodu Československa. Jedním z mnoha zdrojů, který aktivně Obrana národa využívala, byli zaměstnanci plzeňského závodu Škoda. Veškeré informace

³² V boj!, edice ilegálního časopisu, 1. díl. Svazek 2. 1939. Číslo 8–12.

³³ Ve vydáních časopisu V boj“ lze najít také vysílají časy českého rozhlasového vysílání z Londýna. Tímto způsobem mohli obyvatelé protektorátu naladit svá radiová zařízení a udržovat povědomí o nových informacích.

³⁴ Perun byla sabotážní organizace, která měla za úkol budovat vlastní infrastrukturu. Jednalo se o sabotáže povahy vojenské, průmyslové, hospodářské, teroristické Podle Jiřího Šolce měla být tato organizace samostatnou složkou Obrany národa. Cílem bylo vytvoření tiché armády, která zahájí povstání proti okupantům. V Londýně pod vlivem Britů byly zaslány směrnice, které povzbuzovaly k zahájení povstání. Tato akce plánovaná na 17. listopadu 1939 se nikdy neuskutečnila. Operace Perun byla záhy ukončena a osoby z této organizace pokračovaly v jiných odbojových skupinách. ŠOLC, Jiří. Podpalte Československo!: kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939-1945). Praha: Naše vojsko, 2005. str.33-42.

byly směřovány do Prahy, kde je Obrana vyhodnotila a později shrnula v přehledech. Ty později zamířily skrze šifrování do centrály zahraničního odboje.

6.1.5.1 Tři králové

Tato odbojová skupina vytvořená uvnitř Obrany národa poskytla mnoho aktivit pro zpravodajskou činnost v době protektorátu. Skládala se ze tří mužů, podplukovníka Josefa Mašina, podplukovníka Josefa Balabána a štábního kapitána Václava Morávka. Jejich činnost měla zásadní význam pro český odboj, což vedlo spojence nejen k navýšení důvěry, ale také ke snaze pomoci nastolit suverenitu Československa. V zachovalých depeších zaslaných do Londýna či z pamětí historiků lze usuzovat, že označení „králové“ pro svou skupinu Mašín, Balabán a Morávek nepoužívali. Jednalo se spíše o označení, které jim pravděpodobně přisoudili příslušníci gestapa či přímo agent A-54. (Koura, 2003, str. 49) Po roztržitém několika odbojových skupin bylo na těchto třech mužích, aby udrželi spojení s Londýnem spolu s komunikací s informátory a dále pokračovali v boji proti nastolenému nacistickému režimu (pražské gestapo mělo samostatnou sekci, které se zabývalo likvidováním odbojových skupin a zadržením osob, které jim napomáhaly).

Tři králové působili v několika oblastech odboje. Jejich agendu lze rozdělit mezi sabotážní aktivitu a zpravodajskou činnost. Jejich efektivita a doba aktivního fungování byla oproti ostatním skupinám vyšší, převážně z důvodu schopnosti pracovat v naprostém utajení. Ilegalita byla spojená s obýváním konspiračních bytů, s krátkým pobytem na jednom místě a omezením komunikace týkající se operací a jejich pohybu v prostředí protektorátu. Tato skupina si zajistila vlastní spojení skrze vysílačku Sparta II., o které zbytek českého odboje nevěděl. Jak je již zmíněno výše, tato odbojová skupina dokázala nejen koncentrovat veškeré informace z nejrůznějších sfér protektorátu, ale také je v šifrovaných depeších zasílat do zahraničí. Jednalo se o zprávy různých typů, například politického, vojenského, průmyslového a hospodářského charakteru. Nejpočetnější a nejaktivnější síť informátorů poskytlo PVVZ (byla rozepsána výše, str. 35), kterou Tři králové jakožto operativci využívali. Skrze poznatky o pohybu německých jednotek, zbraní a dalších technik byli schopni odhadnout přesuny jednotek do Evropy, což mělo velký význam pro další kroky spojenců v boji proti německé invazi. Dalším podílem této skupiny byla sabotážní aktivita. Nejvíce se tak zapojil podplukovník Josef Mašín, který díky svým konexím z vojenského prostředí zajišťoval zbraně pro Obranu národa. Jeho osobním cílem byla snaha pomoci co

nejvíce odbojovým skupinám, ovšem s minimálním rizikem prozrazení z důvodu ochrany zbylých odbojářů. Obrana národa měla oproti Třem králům jinou agendu.

Jako příklad archivované sabotážní činnosti této skupiny lze uvést neúspěšný atentát na Heydricha Himmlera. V únoru 1941 byla odpálena časovaná nálož na Anhaltském nádraží v Berlíně, která měla za cíl zneškodnit jednoho z nacistických vrchních představitelů. Z důvodu zpoždění vlaku, kterým cíl atentátu cestoval, byl atentát neúspěšný. Nálož sice vybuchla a zničila část kolejí, avšak způsobila pouze rozruch. Němečtí představitelé znejistili a začali se obávat dalších sabotážních útoků. Předchozími cíly útoků byly totiž ministerstvo letectví a policejní ředitelství. (Čermák, 2007, str.111)

Celkové trvání této skupiny bylo od roku 1939 do roku 1941. Josef Balabán se stal prvním členem, který byl zatčen gestapem. I přes mučení a sérii výslechů byla jedinou informací, kterou sdělil, jeho jméno. Zadržení Balabána proběhlo 22. dubna 1941. Zadržen byl oddělením gestapa, které se soustředilo na nekomunistický odboj. Zda byl popraven (formou zastřelení v ruzyňských kasárnách), či zemřel na následky krutých zranění 3. října 1941, nelze jasně určit. Po jeho úmrtí byl skoro celý zbylý nekomunistický domácí odboj zlikvidován. Stalo se tak na základě prozrazení jmen osobami, které nevydrželi nátlak gestapa. Obrana národa přišla o vysoce postavené členy vedení, PVVZ bylo totálně rozbito spolu s ÚVOD.

Aktivita zbylých dvou členů pokračovala pouze do 13. května 1941. Necelý měsíc po zadržení Balabána vtrhlo gestapo do bytu, ve kterém byli přítomni Josef Mašín, Václav Morávek a radiotelegrafista Peltán. Během rádiového spojení byl Mašín odhodlán bojovat s gestapem, čímž zajistil Morávkovi a Peltánovi čas a šanci k útěku. Tito dva muži se zachránili skokem z okna, ovšem s vážnými zraněními. Po potyčce s gestapem vážně zraněného Mašina odvezli do pankrácké nemocnice, kde se později pokusil o útěk. Jeho statečnost a bojovnost byla přítomna i během posledních okamžiků před popravou. Několik zdrojů tvrdí, že byl při popravě svázan jak na rukou, tak na nohách, převážně z důvodu strachu gestapa. Měli obavy, že by se mohl rozeběhnout proti popravčí četě.³⁵

Plukovník Mašín zemřel 30. června 1942. Jeho zadržení bylo zdlouhavé s pravděpodobností prozrazení svých druhů. Oproti Balabánovi a Morávkovi byl Josef Mašín ženatý a měl děti.

³⁵ Tuto informaci zmiňuje vícero autorů, kteří se věnují nejen domácímu odboji, ale také speciálně rodině Mašínů. Jan Němeček se odvolává na svědectví příslušníka Gestapa Scharfa, Josef Mašín zemřel se slovy: "Ať žije československá republika!" – výpověď tlumočnicka pražského gestapa Josefa Chapupského, v pozůstalosti Z. Mašínové, NĚMEČEK, Jan. Mašínové: zpráva o dvou generacích. Praha: Torst, 1998, str. 127.

Tento fakt byl pro gestapo klíčový, jelikož v případě potřeby mohlo vydírat či přímo zabít pro získání informací.

Poslední ze Tří králů, Václav Morávek, bez vysílačky fungoval několik měsíců, přičemž se snažil o spojení se svými kontakty. Doufal v možnost výměny svých druhů Balabána a Mašina za vysoce postavené německé důstojníky. Odpověď z Londýna byla však negativní. (Pacner, 2002, str. 187) Jeho aktivita byla omezena z důvodu obav zbylých odbojových skupin. Měly obavu z možného získání informací o jejich existenci skrze zadrženého Balabána a Mašina. Poslední „král“ byl zastřelen při plánovaném útoku gestapa, které využilo svého dvojitého agenta. Jelikož Morávek měl od Londýna rozkaz udržovat kontakt s agentem A-54, bylo očividné, že pokud bude o schůzku požádáno, Morávek bude přítomen. Václav Morávek 21. března 1942 dorazil na místo schůzky, byl obklíčen gestapem a zastřelen. Tím byla aktivita Tří králů zakončena a na jistou dobu utichla komunikace s Londýnem. Veškeré získané informace z protektorátního prostředí byly pro západní spojence nejen nejdůvěryhodnější, ale také významné z hlediska budoucí strategie. Tato skupina tří mužů byla aktivní díky několika faktorům. Zaprvé, jejich schopnost pracovat v naprostém utajení spolu s obezřetností jim umožnily dlouhou a úspěšnou aktivitu. Jejich kontakty a spolupracovníci si byli vědomi nebezpečného jednání, proto jejich dopadení nebylo zapříčiněno prozrazením či přímo zradou. Zadruhé, jejich kontakty z různých sfér poskytly spojencům potřebné informace nejen vojenského charakteru, ale také politického a společenského. Podle dochovaných dokumentů měli kontakty na odbojovou skupinu ÚVOD, čímž se spolupráce prolínaly. Podplukovník Balabán byl jistou dobu součástí odboje ÚVOD a jeho přičiněním bylo spojení informátorů s odbojem rychlejší. Zatřetí, výhodou byly jejich vojenské zkušenosti, ovšem měli skoro nulovou zpravodajskou zkušenost. Všichni tři muži byli příslušníci československé armády, ovšem ani jeden z nich nepatřil do zpravodajského oddělení. Jejich řadové pozice nebyly nikterak významné pro gestapo, takže nebyli mezi kandidáty na evidenci či přímo sledování po vyhlášení protektorátu. Využívání konspiračních bytů, opatrnost v rámci nejbližších kontaktů, časté a nepravidelné pohyby v ulicích měst byly klíčové pro jejich úspěšnou činnost. Balabán, Mašin a Morávek nikdy nesdíleli jména svých kontaktů, každý pracoval samostatně na svých úkolech. Komunikace této skupiny byla uskutečněna na základě tajně sestrojené vysílačky, jejíž existence byla zatajena. Po likvidaci vysílačky Sparty I. byla Sparta II. jedinou funkční vysílačkou, která zajišťovala spojení s Londýnem. Se Třemi králi bylo ukončeno spolehlivé spojení mezi domácím a zahraničním odbojem.

6.2 Komunistický odboj

Navzdory podepsané dohodě o ochraně území z roku 1935 Sovětský svaz neposkytl žádnou podporu a spíše diskreditoval politické zástupce ČSR. V průběhu roku 1939 byla komunistická strana zcela rozpuštěna a její členové byli pod dohledem německé tajné policie. Z důvodu boje jedné ideologie proti druhé Německo potřebovalo eliminovat veškerý odpor, který by mohl v protektorátu vytvářet rozbroje.

Tato větev domácího odboje byla založena na základě politické příslušnosti – oproti větvi demokratické, která spojovala několik politických stran. Z hlediska aktivity dochovaných spisů a svědectví lze konstatovat, že komunistický odboj na území Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945) nevytvořil organizovanou jednotku jako již výše zmíněný nekomunistický odboj. Jejich odbojová aktivita zahrnující zpravodajskou činnost nebyla organizovanou jednotkou. Příslušníci komunistického odboje neměli stanovenou agendu ani technické možnosti operovat ve větším měřítku na území protektorátu.

Podle paměti plk. gšt. Oskara Plejši lze rozlišovat 3 období komunistického odboje. (Hanzlík a Konečný, 2004, str. 94-98)

První období trvalo od počátku okupace až do 22. června 1941. Během tohoto období byly plněny německo-sovětské smlouvy na základě paktu Ribbentrop-Molotov. Z počátku okupace se však podařilo navázat spojení s Moskvou, a to patrně 7. června 1939. (Pacner, 2002, str. 79) V té době nekomunistický odboj stále nenavázal spojení s Londýnem. Po tomto úspěchu neměli komunisté potřebu se více zapojit do odbojové činnosti, a proto nebyla navázána spolupráce s nekomunistickým odbojem. Domácí odboj se v té době stranil komunistického odboje z důvodu možných konfidentů gestapa, kteří se zde mohli skrývat. Naopak Sovětský svaz měl zájem a potřebu získávat informace skrz celý český domácí odboj. Spolupráce domácího odboje s dalšími mezinárodními subjekty musela být schválena vedením zahraničního odboje sídlícím v Londýně.

I přes podepsání předválečného paktu Ribbentrop-Molotov v roce 1939 byl Sovětský svaz skeptický ke Třetí říši a nadále pokračoval ve své zpravodajské činnosti zaměřené proti Německu. Zapojení jednotlivých komunistů do nekomunistického odboje je těžko dohledatelné, nelze ho však ani popřít. Stále nejsou prozkoumány veškeré dochované dokumenty a osudy mnoha odbojářů nejsou evidovány. Napadení Polska Sovětským svazem spolu s Německem udalo první směr komunistům žijícím v protektorátu. Komunistický odboj nezahájil aktivní boj proti nacistickému režimu, pouze skrze své tiskoviny šířil svou

ideologii. Až rok 1941, „operace Barbarossa“ (napadení Sovětského svazu Německem), byl bod obratu. Sověti zahájili aktivní odbojovou činnost vůči Německu. Sovětský svaz byl připraven na německou expanzi, a proto se již nějakou dobu snažil zahájit spolupráci na základě oboustranné výměny informací za účelem boje a obrany proti Německu.

V polovině roku 1940 panovala v protektorátu snaha o tzv. „zdvojení“ se zahraničním odbojem. Obrana národa chtěla rozšířit své možnosti a spolupracovat se Sovětským svazem a jeho agenty. Českoslovenští představitelé si však byli vědomi rizik, které přinášela spolupráce se Sovětským svazem. V rámci zpravodajské spolupráce od roku 1935 byla československá strana aktivní v zasílání informací do Moskvy, avšak bez projevu reciprocit.

Sovětský svaz plánoval za pomoci odboje posílat partyzány na území protektorátu, což svědčilo o naprostém nedostatku informací ohledně tíživé situace v oblasti Sudet. Ludvík Svoboda měl zájem o udržení důstojníků v Moskvě a požádal o povolení zástupce v Londýně. Spolu s tímto požadavkem se zajímal o šifrovací klíče pro přímé spojení s Prahou a Londýnem. Důstojníkům bylo povoleno nadále zůstat v Sovětském svazu, ovšem šifrovací klíče zůstaly v držení pouze Londýnu.

Zahraněční odboj měl jasně stanovené sdílení informací, přičemž hlavním spojencem byla Velká Británie. Jakákoliv spolupráce s Moskvou byla omezena a informace, které domácí odboj sdílel, byly buď velice osobního rázu, nebo měly jen malou významnost. Požadavky Ruska pro domácí odboj překvapily zpravodajce v Londýně. Panovala snaha vynutit si spolupráci za účelem získání podstatných informací. Slabá spolupráce mezi domácím odbojem a Sovětským svazem stále pokračovala.

Další fáze trvala od roku 1941 až do konce války v roce 1945. Na tento okamžik gestapo čekalo, aby mohlo zahájit vlnu zatýkání českých komunistů. Oskar Pejša zmiňuje, že tento okamžik byl rozdrčením veškeré organizační struktury spolu s jejími odbojovými složkami, pokud vůbec existovaly. Další autoři popisují ve svém článku vojensko-politickou linii KSČ v domácí odbojové frontě jako „složitý problém“. Autoři se odvolávají na nedostatek zbraní a nemožnost aktivně založit hnutí, jelikož by to vyžadovalo vysoký počet obětí. Dále se odkazují na nejlépe připravenou ilegální činnost ze strany komunistického odboje. Tento článek byl publikován v roce 1974 a jeho tvrzení se neshodují s dnešními výzkumy a zaznamenanými svědectvími. (kolektiv VHO, 1974, str. 115)

Do okamžiku napadení Sovětského svazu zahraniční odboj tajil svou spolupráci se Sověty před britským zpravodajstvím. Sovětská strana opět usilovala o získání šifrovacích klíčů a spojení s domácím odbojem, to jim však nebylo poskytnuto.

Sovětská strana měla zájem o operace zahrnující výsadky partyzánských jednotek na území protektorátu. Ty měly po vysazení poskytovat přímé informace do Ruska, a byly by pod přímým vedením Moskvy. Vojáci-komunisté byli označováni speciálním pojmem, „hvězdáři“.³⁶ První pokusy o výsadky se ihned po zahájení projeví jako kontraproduktivní. První skupinu slovenských vojáků shodili na polském území a další výsadek selhal dřív, než byli členové sesazeni. Jediná jednotka, která 4 měsíce aktivně operovala na území protektorátu, byla pod vedením Bohuslava Němce a napojila se na moravskou odnož PVVZ, operující na území Moravy. Později ministr obrany londýnské exilové vlády Jan Sergěj Ingr, žádal plukovníka Píku o okamžité zastavení sovětských výsadek. Tyto neúspěšné akce pouze přispěly k zatýkání a popravám členů menších odbojových skupin, konkrétně na moravském území.

František Moravec byl značně skeptický vůči zkušenostem v oblasti zpravodajství se Sovětským svazem. I přes naléhání ze strany Sovětského svazu zůstalo stanovisko Františka Moravce po roce 1943 pevné. Nechtěl ohrozit blízkou a efektivní spolupráci, kterou mělo české zpravodajství s britskou zpravodajskou službou MI6. Oproti tomu političtí představitelé exilové vlády požadovali, aby Edvard Beneš v roce 1943 podepsal další „přátelskou smlouvu“ se Sovětským svazem.

Komunistický odboj se spíše snažil udržovat a šířit svou politiku než poskytovat zpravodajskou činnost pro zahraniční subjekty. Tento pokus o odboj neměl dostatečnou strukturu, organizaci a postrádal silnou osobnost, která by sjednotila tento orgán. Tato nečinnost a nedostatečná aktivita nebyla v období Československé socialistické republiky (1948-1989) veřejně prezentována. Komunistický režim se snažil potlačit význam demokratického odboje a s nimi spojenými úspěchy.

³⁶ PACNER, Karel. Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1939–1945. Praha: Themis, 2002, str. 163.

7 Zahraniční odboj

Forma zahraničního odboje byla založena na odbojové činnosti prováděné z mezinárodního prostoru. Po okupaci zbytku území Československa vznikla v zahraničí centra, která usilovala o znovunavrácení suverenity, a prosazovala boj proti nacistickému Německu. Spolu s těmito centry se budovaly také spolky, politická reprezentace, vojenské jednotky a také zpravodajské skupiny. Během 1939–1945 byla ustanovena dvě hlavní zpravodajská centra, která soustředila zpravodajskou činnost., a to ve Velké Británii a v Sovětském svazu.

7.1 Budování zpravodajství v rámci zahraničního odboje 1940–1942

Oproti domácímu odboji byl zahraniční odboj formou sdružování Čechů a Slováků, kteří unikli z Československa či měli trvalý pobyt v zahraničí. Jedny ze samostatných forem zahraničního odboje byly tzv. centra, ve kterých se scházeli českoslovenští emigranti. Tato centra byla vybudována ve Velké Británii, ve Francii, ve Spojených státech amerických, v Polsku a v neposlední řadě v Sovětském svazu. Další formou byla exilová vláda, ve které bylo ustanoveno ministerstvo národní obrany (MNO), s přidruženým zpravodajským odborem. Jednalo se o svrchovanou sekci, která měla svého vedoucího a byla ve spojení s politickými představiteli. Zastoupení Československa v Sovětském svazu bylo odlišné.

7.1.1 *Velká Británie*

Vilém Čermák uvádí, že: „*první vrcholný orgán zahraničního odboje, Československý národní výbor, byl ustanoven 17. října 1939 v Paříži.*“³⁷ Tento výbor nepředstavoval oficiální politickou reprezentaci. Zastupoval pouze zájmy československé. Až v roce 1940, po porážce Francie, byla exilová vláda uznána Velkou Británií jako legitimní zastoupení okupované země. Díky tomuto uznání se rozšířila činnost a působnost exilové vlády. Ta se zabývala organizací ozbrojených sil (muži, kteří unikli na západ a zapojili se do boje proti Německu), řízením vlády a spoluprací se spojenci za účelem osvobození Československa a obnovení suverénního státu s hranicemi datují se před Mnichovskou dohodou. Exilová vláda se také věnovala správě československých úřadů, pomáhala československým emigrantům, budování státního aparátu a navazování nebo obnovování diplomatických vztahů.

³⁷ ČERMÁK, Vilém. Muž proti okupaci: portrét štábního kapitána Václava Morávka. Plzeň: Nava, 2007, str. 95.

V roce 1940 bylo nově vzniklé MNO ve Velké Británii spravováno div. gen. Sergejem Ingrem (pod krycím názvem SILNÝ). V rámci této instituce byl zřízen tzv. 2. odboj (zpravodajská odnož z 2. oddělení HŠ), který byl pod vedením plk. gšt. Františka Moravce. Jiří Šolc popisuje, že: „kompetence 2. odboru MNO vyplývala z válečného stavu a poslání československé zpravodajské služby, která si ponechala své tradiční úkoly ofenzivní a obranné povahy a vstřebala do své organizace prvky nové, jak je v podmínkách zahraničního odboje vyžadovalo vedení zpravodajského boje.“³⁸ Zpravodajská činnost byla i v zahraničí rozdělena na obrannou a ofenzivní sekci.

Zpravodajská sekce zabývající se obrannou formou měla ve středu zájmu ochranu československého vojska a jeho národní spolehlivosti. Jejím úkolem bylo předcházet rozkladu vojenských příslušníků a infiltrace jiných politických směrů nebo zpravodajských služeb cizích států. Největším rizikem pro soudržnost dobrovolníků a vojenských příslušníků byla komunistická propaganda, která měla za cíl zhatit národní zájmy³⁹. K této problematice se vyjádřil plk. František Moravec ve Směrnících pro obranné zpravodajství:

„nejožehavější je otázka komunistická, neboť všeobecný politický vývoj komunistické strany vůči této válce se velmi často rozchází s československou politickou linií a z ní vyplývajícím posláním naší armády. Bude proto důležité sledovati, a to velmi bedlivě, styk vojínů-komunistů s československými a jinonárodními komunistickými činiteli v Anglii. Vojáci-komunisté pracující pod pevným vedením komunistických politických činitelů a snahou zpravodajských orgánů musí býti sledováni činnosti buněk, o jejichž existenci v řadách československých jednotek nemůže být pochyb.“⁴⁰

Snaha o šíření komunistické ideologie a nesouhlas s bojem proti Německu byly v československých jednotkách v Británii postupně potlačeny. Později roce 1941 byl napaden Sovětský svaz, což ovlivnilo vojenské zájmy a vyžadovalo opětovné jednání s československým vedením.

Ofenzivní zpravodajství představovalo hlavní formou nejen boje proti Německu, ale také udržení kontaktu s domovem. Hlavní výzvědnou činnost proti Německu provozovalo tzv. 1.

³⁸ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 162.

³⁹ ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 163.

⁴⁰ Archiv ministerstva vnitra České republiky (dále jen AMV), fond č. 302-74-2, na str. 7. Zpravodajské směrnice. Originál strojopise. Nedatováno.

oddělení ofenzivního zpravodajství, které bylo rozděleno do skupin – zpravodajské, studijní, šifrovací a zvláštní.

Rozlišení a rozdílné náplně práce těchto skupin se podobají rozdělení, které měla zpravodajská služba Československé republiky ve 30. letech 20. století.

Zpravodajská skupina „A“ měla své kompetence v rámci výzvědné činnosti proti Německu přes svoji agenturu působící u zpravodajských ústředí v zahraničí. V této sekci se shromažďovaly veškeré zprávy a informace poskytnuté z různých sfér zdrojů. Poté nastávala jejich evidence a třídění. Tato skupina udržovala spojení s ostatními spojeneckými zpravodajskými službami, přičemž také v rámci těchto skupin se vyměňovaly informace.

Studijní skupina „B“ měla v kompetenci vyhodnocování a vytváření analýz a studií soustředících se na německé postupy ve válečném úsilí. Dále se zabývala: „*problémy vojensko-politickými, jak je ke svému rozhodování potřebovali vedoucí vojenští a političtí představitelé (např. vyhodnocení záměrů německých ofenzivních akcí na různých frontách, prognózy vývoje válečné situace, přehledné zprávy o materiálních a technických otázkách výroby, výzbroje, organizace a dislokace německé armády, sledování pohybů vyšších vojenských jednotek, syntetické studie o stavu domácího odboje, rezistence v oblasti zájmů čs. zpravodajské služby apod.)*“.⁴¹

Šifrovací skupina „C“ byla velice podstatným prvkem zpravodajského odboru. Její činnost zajišťovala utajované spojení s expoziturami a organizacemi v zahraničí. Šifrování bylo zatěžující prací, která byla nejen časově ubíjející. V případě zaslaných depeší v rámci počtu stovek za den bylo nezbytné zaměstnat všechny přítomné, dokonce i parašutisty, kteří před odletem získávali potřebné zkušenosti s šifrováním. Bylo nutné všechny zaslané depeše dešifrovat a informace poskytnout dalším skupinám.

Poslední zmíněnou skupinou je tzv. zvláštní skupina „D“. Tato forma skupiny se neobjevuje v meziválečném období v československé zpravodajské službě. Její ustanovení proběhlo až v létě roku 1941 z důvodu snahy poskytnout pomoc domácímu odboji v boji proti okupantům. Kompetence této skupiny obsahovaly výběr, výcvik a veškerou přípravu parašutistů do okamžiku, než byli vysazeni nad územím protektorátu. V ten okamžik přešli pod skupinu zpravodajskou „A“.

⁴¹ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 168.

Z hlediska aktivity: „mezi lety 1941–1945 bylo československou zpravodajskou službou v Anglii plánováno 46 operací a nasazením 121 parašutistů.“⁴² Uskutečněno bylo pouze: „37 operací, v nichž bylo vysazeno 98 mužů na evropský kontinent.“⁴³

Zpravodajská činnost ofenzivní formy se opírala o několik zdrojů zpráv, které napomáhaly v boji proti Německu. Jeden typ zpráv byly získané informace prostřednictvím tzv. expozitur. Jednalo se o ústředny v různých státech, příkladem lze uvést Stockholm, Lisabon, Istanbul a Curych. Druhým typem byly zprávy o vojenských misích v SSSR, na Středním východě, v Jugoslávii, Francii a Itálii. Další informace a zprávy získávala zpravodajská oddělení pomocí výměny s tajnými službami Británie, Polska a s vojenskými představiteli u vlád Belgie, Nizozemí a Francie. Vzácný a důležitý pramen informací a zpráv, které zpravodajci dostávali, byl z protektorátu skrze domácí odbojovou činnost. Hodnota tohoto pramene byla hlavní a zásadní pro československou zahraniční zpravodajskou službu v rámci udržení kroku se spojenci.

7.1.2 Sovětský svaz

Oproti tomu v Sovětském svazu se vytvořila jistá forma skupiny, která se lišila nejen postavením, ale také funkcí oproti zpravodajskému odboru, který byl v Londýně.

Po mobilizaci v roce 1938 a donuceném přijetí mnichovské dohody byla zpravodajská činnost proti Německu formálně „zakázána“ a tedy veškeré spolupráce byly pozastaveny. To se také týkalo skupiny VONAPO. Sověští agenti NKVD museli přejít do utajených pozic, například na sovětský konzulát, odkud mohli ve své aktivitě pokračovat. Jednalo se o skupinu zpravodajců, jmenovitě plk. gšt. Heliodor Píka, pplk. Ludvík Svoboda, mjr. František Hieke, por. Otakar Jaroš. Do okamžiku napadení Sovětského svazu byla skupina spíše tolerována, nebyla nikterak uznána a pracovala převážně ze svých zdrojů. Operace Barbarossa přinesla zvrát a Sovětský svaz uznal Píkovu skupinu za československou vojenskou misi a na poli zpravodajství se stala druhým československým centrem hned po Londýnu. Tuto československo-sovětskou spolupráci provázely problémy po celou dobu války. Ihned po odsouhlasení nároků ze strany exilové vlády (reprezentující politické nároky) byly představeny podmínky sovětské strany, a sice zapojení do aktivní obrany Sovětského svazu československým domácím odbojem, který bude sabotážemi ochromovat válečnou výrobu

⁴²ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 197.

⁴³ Tamtéž.

a dopravu na území protektorátu. Dále se bude československý odboj angažovat zpravodajsky pro Sovětský svaz a poskytne veškerou pomoc při obnově zpravodajské sítě a zároveň bude domácí odboj napojen přímo na Moskvu (Šolc, 2007, 246).

Byla tedy vytvořena dvě zpravodajská centra, ovšem pouze jedno mělo autonomii a rozhodovalo na základě svých potřeb.

Výměna informací mezi československými zpravodajci a Sovětským svazem byla přítomna, ovšem nelze ji označit jako spolupráci. Jiří Šolc, uvádí že: „většinu zpráv sovětské experti v Londýně, jak Sizov, tak Čičajev, nehlásili jako zprávy získané od Čechoslováků, ale prezentovali je jako výsledek své vlastní agenturní spolupráce.“⁴⁴ Další faktory, které Šolc představuje, jsou požadavky NKVD. Zájmem této služby nebyly pouze zprávy, ale také analýzy o německých vojenských strategiích a operacích. Také měla zájem na sepsaném vyhodnocení plk. Moravce (Šolc, 2007, str. 250). Jak je již výše zmíněno v sekci komunistického odboje, sovětská strana naléhala, aby byla na území protektorátu vybudována vysílací stanice, která by byla v přímém spojení s Moskvou. K tomu se také přidaly požadavky týkající se umístování sovětských agentů do Německa, zvýšeného počtu sabotáží na území protektorátu. Zpravodajské vedení v Londýně bylo šokováno množstvím požadavků, které jim byly zasílány. Zároveň se zvyšoval tlak ze strany sovětských představitelů na území Velké Británie. Z pohledu druhé strany českoslovenští zpravodajci nezískávali žádné nové informace od sovětských zpravodajců. I přes jejich značně větší možnosti, které oproti malému zpravodajskému odboru měli, poskytovali prakticky minimum. Dokládá o tom dokument z roku 1943, ve kterém František Moravec sděluje prezidentu Benešovi, že:

„...spolupráce se Sověty charakterizují tyto základní okolnosti:

1. *Dáváme Sovětům vše, co dostáváme. Dáváme jim více nežli Angličanům, ba dáváme jim i zprávy získané od Angličanů.*
2. *Při sjednocování dohody o zpravodajské spolupráci byla na žádost Sovětů slova „výměna zpráv“, námi navrhovaná, nahrazena slovy „dodávání zpráv“. V tomto smyslu Sověty dohodu dodržoval přesně. Nedostali jsme z Moskvy nic, leč několik souhrnných zpráv, které byly výsledkem osobního pozorování a závěrů našeho*

⁴⁴ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 250.

*moskevského zmocněnce a několik údajů o německém Ordre de bataille, k nimž se dostal konspirativně, bez vědomí sovětských zpravodajských úřadů.*⁴⁵

Pozice zpravodajců v Moskvě, převážně plk.gšt. Heliodora Píky, byla velice komplikovaná. Moravec zasílal Píkovi malé množství zpráv, které byly určeny k předání do rukou NKVD. Moravec se totiž obával nátlaku Sovětů a bylo bezpečnější předávat práce na území Velké Británie a za vlastní přítomnosti. Toto rozhodnutí bylo stěžejní pozicí pro Heliodora Píku. Šolc z dostupných dokumentů překládá, že Píka často do Londýna zasílal prosby, žádosti a stížnosti týkající se nedostatků zpráv, které musel Sovětům předat, aby udržel jejich zájem o otázku československé věci na Východě.⁴⁶ NKVD později na československé zpravodajce v Moskvě nejen vyvíjela nátlak, ale také jim znemožňovala kontakt s Londýnem. V roce 1943 byl Heliodor Píka na vojenské misi v Kyjbyšově, kde měl s sebou celou svou skupinu a vysílací zařízení, díky kterému se mohl spojit s Londýnem. Při návratu do Moskvy jej NKVD pod záminkou opravy budovy odmítla přemístit do Moskvy. Heliodor Píka byl tedy skoro celý rok bez rádiového spojení.

Stejně jako 2. odbor MNO měl zájem o zvláštní operace, stejného názoru bylo i NKVD. Chtěli rozšířit své projekty a vybudovat si vlastní zpravodajskou síť. Operacemi se zabývalo velké množství skupin, včetně NKVD, GRU, UŠPH, Československá mise v SSSR, zahraniční vedení KSČ v Moskvě a také různé typy sovětských hnutí na území protektorátu. Šolc předpokládá, že: „z jejich iniciativy bylo v letech 1941–1945 provedeno kolem 150 operací a účastí 850 parašutistů.“⁴⁷ Tyto zvláštní operace se jistým způsobem lišily od operací, které podnikala československá strana s britskou pomocí. Zaprvé, československé zpravodajství bylo značně více závislé na sovětské službě nežli v případě britské SIS, jelikož sovětští zpravodajci usilovali o akce, které byly pouze pod jejich vedením. Dalším rozdílem byla neochota sovětské zpravodajské služby dát k dispozici jistou skupinu československých státních příslušníků, jelikož ji sama využívala pro své vlastní cíle a zpravodajské strategie. Zatřetí, Sověti podnikali a realizovali výpady na území protektorátu bez vědomí a souhlasu zpravodajského odboru MNO v Londýně. Začtvrté, v Sovětském svazu se za celé období

⁴⁵ AMV, fond 302-1-483, na str.39. Zpráva o situaci čs.vojenského výzvědného zpravodajství a o možnostech jeho rozšíření a prohloubení. Pochází ze 30.12.1943, ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 251.

⁴⁶ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 251.

⁴⁷ ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 254.

války nepodařilo vytvořit instituci podobající se zvláštní skupině „D“ v Londýně, která by měla kompetence ve vlastní režii. (Šolc, 2007, str. 254-255)

Sovětský svaz uplatňoval svou formu zpravodajské strategie s cílem využít dostupné zdroje, s minimální mírou opětované spolupráce.

8 Snaha o udržení zpravodajské činnosti navzdory komplikacím v domácím odboji

Plk. František Moravec si byl vědom důležitosti a potřeby udržet domácí odboj „při životě“⁴⁸. Proto do zpravodajské činnosti domácího odboje nikterak nezasahoval, respektoval práci zásadního pramene zdrojů. „České země i Slovensko byly pro zpravodajskou činnost proti Německu mimořádně příznivé svou polohou, rozvinutým zbrojním průmyslem, hustou dopravní sítí i masovou základnou odboje, která skýtala oporu stovkám ochotných informátorů a zpravodajců.“⁴⁹

Již v roce 1940 byl domácí odboj z části pozatýkán, finanční prostředky docházely, motivace k boji proti okupačním silám postupně slábla. Zahraniční odboj si byl těchto příznaků vědom a chtěl zajistit podporu vyčerpanému odboji. Zahájení „zvláštních úkolů“ skrze zvláštní skupinu „D“ mělo pomoci ve dvou rovinách. První bylo zvýšení počtu radistů z důvodu lepšího spojení mezi domácím a zahraničním odbojem. Druhou bylo zahájení podstatnějších a znatelnějších sabotáží, které by uškodily okupačnímu režimu.

V okamžiku jmenování Reinharda Heydricha zastupujícím protektorem nastala pro všechny obyvatele protektorátu doba stanného práva. Série zatýkání, sledování a teroru znatelně poškodila domácí odboj, který se ocitl na prahu existence. Zahraniční odboj se po zjištění těchto skutečností rozhodl jednat, tedy vyslat skupinu parašutistů, kteří provedou úkol teroristické povahy. Jednalo se o operaci „Anthropoid“, která měla za cíl likvidaci jednoho ze dvou představitelů okupačního režimu – K. H. Franka nebo Reinharda Heydricha. Tato operace byla nejednou odložena z různých důvodů (zranění původního člena „Anthropoidu“ Karla Svobody, nedostatek vhodných letounů 138. perutě, odmlčení příslušníků operace „Percentage“). 28. prosince 1941 byla nakonec skupina „Anthropoid“, složená z členů Jozefa Gabčíka a Jana Kubiše, vysazena u obce Nehvizdy východně od Prahy. Dvojice Gabčík a Kubiš neměla vlastní vysílací stanici ani šifrovací klíče. Spojení s Londýnem bylo zajištěno

⁴⁸ V roce 1941 bylo postavení českého zpravodajství sevřené mezi sovětskou s britskou stranou. František Moravec ve svých memoárech popisuje: „Angličané a Sověti, těžce zkoušení na svých vlastních frontách, začali Benešovi systematicky zdůrazňovat, jak životně důležité je pro postup války, aby každý národ, včetně Československa, vyvinul maximální válečné úsilí. Ale v té době nám nebylo nic platné posílat domů depeše vyžadující zvýšení odbojové činnosti. Zkusili jsme to. Nic se nestalo.“ – MORAVEC, F.:c.d. na str. 287.

⁴⁹ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 219.

díky skupině „Silver A“ a pomocí domácího odboje. Tímto způsobem se domácí odboj dozvěděl o takto zásadní, ale zároveň značně nebezpečné akci. (Šolc, 2007, str. 208-214)

Postoj domácího odboje k operaci „Antropoid“ byl většinou negativní. Příslušníci odboje nesouhlasili s touto akcí a obávali se následků, které by postihly pouze nevinné obyvatele. František Moravec byl přesvědčen o nutnosti provedení této akce, a proto v depeších informoval a uklidňoval příslušníky odboje.

27. května 1942 Jozef Gabčík a Jan Kubiš úspěšně provedli atentát na představeného protektora Reinharda Heydricha, který na následky zranění, 4. června 1942, zemřel. Pro domácí odboj nastal teror, při němž zemřela značná část členů odboje spolu s nevinnými rodinnými příslušníky. Spojení s Londýnem bylo načas přerušeno a osoby, které přežily druhou vlnu heydrichiády, se stáhly do ústraní.

9 Ztížená zpravodajská činnost po roce 1942

Od momentu ztráty spojení mezi Prahou a Londýnem byla zpravodajská činnost snížena na minimum.

Jiří Šolc poukazuje na 3 zásadní okolnosti: a) snížení počtu zdrojů o Německu a jeho spojencích z pramenů poskytnutých domácímu odboji spolu s neexistujícím rádiovým spojením, b) zlepšení a zkvalitnění zpravodajských služeb spojenců bez závislosti na československém zpravodajství, c) komplikace československého zpravodajského aparátu z důvodu spolupráce s více spojenci, což si britská strana nepřála.⁵⁰

Značný význam a výhodné postavení v rámci získaných informací měla čs. zpravodajská služba díky schopnosti zpravodajské činnosti domácího odboje. Po roce 1942 bylo spojení prakticky ztraceno, a tedy význam odboje nebyl pro spojence podstatný.

Od října 1942 až do dubna 1944 nebylo možné vyslat do protektorátu žádnou skupinu parašutistů, která by mohla obnovit radiové spojení.

Dalším problémem pro československé zpravodajce byl narůstající nátlak Sovětů týkající se spolupráce na poli vojenského zpravodajství. Zvláště od roku 1943 do podepsání smlouvy o kooperaci zpravodajských sil se jejich nároky zvýšily, přičemž Sovětský svaz nepředával československé zpravodajské službě informace či zprávy obsahující podstatné či nové informace. Jednalo se o informace již známé či významově nepodstatné.

Mezi lety 1942-1945 byly zpravodajské služby spojenců úspěšnější v získávání nových významných informací, které čs. zpravodajství nedokázalo poskytnout. Britská strana měla absolutní kontrolu nad 2. odborem MNO. Postupem času nejen začala omezovat finanční, materiální, technické zdroje, ale také limitovat jeho možnosti. Britové a Sověti československé zpravodajství postavili do pozice, kdy pro ně mělo zanedbatelný význam. (Šolc, 2007, str. 273) Do konce války československé zpravodajství upadlo do krize, a jeho činnost ztratila význam ve srovnání s ostatními zpravodajskými službami a subjekty.

⁵⁰ŠOLC, Jiří. Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů. Praha: Naše vojsko, 2007, str. 267.

10 Základní činnost zpravodajství dvou větví odboje

Komparace komunistického a nekomunistického odboje je jedním z klíčových bodů pro vyhodnocení významu zpravodajské činnosti v období protektorátu. Zpravodajská činnost byla aktivitou, kterou v období protektorátu zajišťovaly především domácí odbojové skupiny. Tuto aktivitu provozovaly osoby, které z velké části neměly zpravodajské zkušenosti, což na počátku způsobovalo problémy s navázáním spojení s Londýnem. Rozlišení domácího odboje se v tomto případě dělí na dvě formy politické příslušnosti – komunistický a nekomunistický – což současně rozděluje i dvě zahraniční mocnosti, které usilovaly o získávání informací z protektorátu. Nekomunistický odboj poskytoval získané informace zahraničnímu odboji, který sídlil v Londýně. Částečně byly tyto informace později se souhlasem exilové vlády poskytovány Velké Británii a jejím zpravodajským jednotkám. Rozdílně operoval komunistický odboj, ten poskytoval získané informace z domácího prostředí přímo sovětské zpravodajské službě. Jelikož v Moskvě se nevyskytovala politická reprezentace státu, přítomni byli pouze důstojníci či lidé napojení na politiky a vedoucí zpravodajského odboru v Londýně. Sovětská zpravodajská služba později naléhala na zahraniční odboj v Londýně, aby poskytl veškeré získané informace a navázal spojení se na síť Londýn – Praha. Hlavním příjemcem informací poskytnutých domácím odbojem byla převážně Velká Británie. Sovětský svaz, i přes podepsanou spolupráci o výměně informací z roku 1935, byl po okupaci na straně Německa. Českoslovenští zpravodajci byli kritičtí a skeptičtí vůči obnově spolupráce po roce 1941.

10.1 Analýza aktivity zpravodajské činnosti domácího odboje

Rozlišíme-li počátky aktivit a celkové trvání domácího odboje, je nutné představit časové období obou větví. Obě větve domácího odboje se podílely na zpravodajské činnosti, ovšem přístupy, do jaké míry a zda přikládaly význam udržení spojení se zahraničním odbojem, jsou odlišné.

10.1.1 Komunistický odboj

Od okamžiku okupace Československa nebyl komunistický odboj nikterak organizován, jelikož se jednalo o akci, kterou nikdo neočekával. Komunistická strana byla v prvních dnech okupace cílem německé tajné policie, neboť bylo zapotřebí omezit počet možných odpůrců. I po napadení Polska Německem a Sovětským svazem nebyla aktivita komunistického odboje

zahájena. Příslušníci komunistického proudu byli závislí na rozhodnutích a pokynech, které získávali přímo z vedení komunistické strany v Moskvě. První kontakt mezi komunistickým odbojem a zástupci v Moskvě proběhl již 7. června 1939. Obsahem této zprávy byl dotaz Klementa Gottwalda, zda by bylo možné zřídit kurýrní cestu přes Polsko do Sovětského svazu. Zda se tak stalo, historici nemohou určit. (Pacner, 2002, str. 79) Zprvu se činnost odboje v ilegalitě omezovala vydáváním tiskovin. Komunisté neměli zájem o sbírání informací pro zpravodajskou činnost. Počátek zpravodajských aktivit odboje nastal až v době operace Barbarossa (zahájení boje Německa proti Sovětskému svazu). Sovětský svaz projevoval zájem o zapojení do spolupráce podle vlastních podmínek a cílů. Svědčí o tom korespondence mezi Moskvou a Londýnem, ve které se sovětská strana domáhala šifrovacích klíčů pro přímé spojení s nekomunistickým odbojem.

Zpravodajská aktivita komunistického odboje v rámci organizované skupiny není známá. Z důvodu pozdějšího zapojení do zpravodajské činnosti, v rámci domácího odboje, byla komunistická činnost pro Sovětský svaz pomalá a nedostatečně zkušená. Panovala snaha sovětské strany o nastolení vlastní zpravodajské sítě prostřednictvím výsadků. V tomto případě se jednalo o opakovaně selhávající operace, které nepřinesly úspěch.

Do roku 1943 bylo sdílení informací omežováno a spolupráce byla povolena pouze se souhlasem zpravodajského generála Františka Moravce. Československá strana projevovala aktivitu z hlediska důvěrnosti, zatímco sovětská strana neučinila žádné kroky vedoucí k úspěšné kooperaci. (Moravec, 2014, str. 382)

České zpravodajství roku 1942 poskytlo sovětské straně informace o plánech německé ofenzivy na území sovětského svazu (konkrétně město Stalingrad). Na základě této zprávy Sověti získali potřebné informace vedoucí k vítězství, ovšem reciprocita v rámci spolupráce neproběhla. František Moravec žádal o informace popisující rozmístění německých armád na ruské frontě. Což by pomohlo spojencům získat lepší náhled na strategii Německa. Sovětský svaz těžil převážně z informací poskytnutých zpravodajskými skupinami okolních států, ovšem jejich samotná zpravodajská činnost zaostávala. František Moravec si byl vědom absence zpravodajské spolupráce mezi Velkou Británií a Sovětským svazem.

Zvýšená aktivita komunistického odboje byla zaznamenána až v roce 1944. Po podepsání smlouvy mezi Edvardem Benešem a sovětským diplomatem v roce 1943 byla obnovena spolupráce mezi Československem a Sovětským svazem. Později se sovětská zpravodajci

soustředili na provádění operací výsadek nad územím protektorátu, ovšem bez souhlasu zpravodajského odboru v Londýně.

10.1.2 Nekomunistický odboj

Tato větev odboje byla simultánně vytvářena již od momentu okupace republiky. Probíhalo tak na základě přesvědčení, že okupaci přináší pouze německý režim, který bude omezovat suverénnost státu. U výše zmíněných skupin, bez ohledu na politické, vojenské, či zpravodajské zaměření, měli začátky nekomunistického odboje podobné charakteristiky. Prvním krokem bylo vytvoření přímého spojení se zahraničním odbojem. Po úspěšném navázání kontaktu byly nekomunistickému odboji předány instrukce s postupujícími kroky. Základními aktivitami domácího odboje v protektorátu, byly zpravodajská činnost a sabotáže. Struktura a rozdělení nekomunistického odboje umožňovaly provádění široké škály aktivit na území protektorátu.

10.2 Analýza zaslanych depeší skrze zpravodajskou činnost domácího odboje

Základem úspěšného zaslání informací do zahraničí byl pečlivě vybraný způsob odeslání. Tento proces zahrnoval například využití kurýrní cesty, která mohla vést přes několik různých směrů (Balkán, Haag či Ženeva). Informace byly obvykle obsažené v dopisech či pohledech a převzaty buď diplomatickou poštou, nebo přímo poštovním úředníkem napojeného na odboj. Existují rozdíly ve formách depeší, které odesílal nekomunistický a komunistický odboj do zahraničí, včetně charakteru zpráv a jejich frekvence.

Dokumenty a podklady popisující akce komunistického odboje nejsou tak rozsáhlé oproti nekomunistickému odboji. Hledání dobových depeší související s aktivitami komunistického odboje bylo obtížné a mělo minimální úspěch. Zmínek o komunistickém odboji je málo i v literatuře zabývající se domácím odbojem v období protektorátu. Historici se shodují na existenci komunistického odboje, a prokazují jeho částečné aktivity, avšak je obtížné určit, jaký význam měla zpravodajská činnost v jeho řadách.

Šifrované depeše byly často používanou metodou komunikace, protože umožňovaly rychlou výměnu informací s možností promptní reakce. Nicméně odesílání informací prostřednictvím vysílačky bylo složitější. Bylo nutné mít zkušenou obsluhu vysílačky schopnou správně zašifrovat získané informace. Hlavním rizikem používání rádiového spojení bylo odposlouchávání a lokalizace vysílacích míst gestapem. V období protektorátu byl pouze

omezený počet radistů, schopných poskytnout potřebnou pomoc domácímu odboji. Taktéž počet vysílaček byl limitován, protože gestapo aktivně vyhledávalo tyto zařízení. Němci měli vypracovaný důkladný systém statických i mobilních prostředků na jejich vyhledávání.

10.2.1 Komunistický odboj

Jedním z úspěchů komunistického odboje bylo zahájení spojení s Moskvou dříve, než tak učinil nekomunistický odboj. Zpočátku bylo jeho agendou udržet vydávání tiskovin a šíření komunistické ideologie. Do roku 1941 nebyla zpravodajská činnost v rámci komunistického odboje výrazná. V následujících letech, 1941–1945, Sovětský svaz se snažil navázat oboustrannou zpravodajskou spolupráci. Výsledky byly převážně výhodné pouze pro sovětskou stranu, protože informace poskytnuté českému zahraničnímu odboji byly velice obecné a naprosto amatérské. Příslušníci komunistického odboje v protektorátu nebyli zdaleka tak aktivní jako příslušníci nekomunistického odboje. Sovětské zpravodajské jednotky v protektorátu poskytovaly určité informace, například o zbrojním průmyslu, ve které získávaly skrze své kontakty mezi dělníky. Neexistuje žádná analýza nebo přesný počet zaslanych depeší do Sovětského svazu.

Přítomnost tzv. rudé armády není nikde doložena, ovšem z jistých kusých informací lze usuzovat, že sovětské zpravodajci byly přítomni na území protektorátu. Karel Pacner ve své knize tvrdí, že existuje důkaz vypracovaný roku 1960 americkou CIA (Central intelligence service) pro potřeby NATO. Údajně se jednalo o pražskou skupinu OSKOL, která pracovala pro sovětské velvyslanectví v Praze. Informací o této skupině je nedostatečné množství a je komplikované předložit její aktivitu. Gestapo 3. října 1939 objevilo ilegální vysílačku, která zajišťovala spojení s Moskvou, a současně zatklo 73 lidí. Pravděpodobně se jednalo o členy skupiny OSKOL. Další informace o této organizaci nejsou k dispozici. (Pacner, 2002, str. 188-189)

10.2.2 Nekomunistický odboj

Nekomunistický odboj měl výhodu nejen v počtu vysílaček, ale také v počtu osob, které se mohly zapojit do menších úkolů, jako bylo zajištění úkrytu pro vysílací zařízení nebo klidného prostoru pro zasílání depeší. Rozložení zpravodajské činnosti mezi několik značně početných odbojových skupin bylo výhodou v případě, že byla jedna zpravodajská linka zničena. Z hlediska počtu depeší byl nekomunistický odboj aktivní, jak dokládá Karel Pacner.

Tvrdí, že stanice Sparta odeslala za pouhých 13 měsíců, od dubna 1940 do května 1941, 16 tisíc depeší a přijala 6 tisíc depeší.⁵¹

V říjnu roku 1941 byl Londýnem (zpravodajskou skupinou) proveden rozbor zaslaných zpráv, který do té doby obdržel zahraniční odboj skrze dvě vysílačky patřící odbojové skupině ÚVOD. Podílově byl rozlišen na povahové skupiny.⁵²

Tabulka 1: Rozdělení povahových skupin zaslaných depeší

povaha zpráv	procentuální rozdíl
zprávy povahy všeobecně vojenské	30 %
situační zprávy z ČSR	25 %
zprávy povahově všeobecně politické	20 %
zprávy povahově konspirační	15 %
zprávy hospodářsko-finanční	10 %

Zdroj: NĚMEČEK, Jan. Mašínové: zpráva o dvou generacích. Praha: Torst, 1998, str. 111.

Z této analýzy vyplývá skutečnost, že zprávy vojenského charakteru byly nejčastější zasílané informace zahraničnímu odboji. Geografické postavení Československa, území střední Evropy, bylo výhodnou pozicí pro realizaci expanze jednotek jak na západ, tak na východ. V meziválečném období byl těžký, specificky zbrojní průmysl v Československu, na vysoké a kvalitní úrovni.

Druhé nejvíce zastoupené zprávy obsahovaly informace tzv. situačního rázu. Tyto zprávy se týkaly obecných informací o běžném životě v protektorátu. Situační zprávy poskytovaly příjemci znalosti například o zvýšené aktivitě zatýkání či o celkové náladě obyvatelstva. Příkladem situační zprávy byla depeše týkající se zákazu oslav dne 28. října 1939. Do Londýna byly zaslány informace shrnující dění v protektorátu, a to uzavření vysokých škol, uvěznění protestujících studentů a později popravy či převozy do koncentračních táborů. Z hlediska zpravodajské činnosti jsou situační zprávy doplňující formou, která může napomoci k vytvoření představy o občanském smýšlení. Londýnu tak byly poskytnuty informace, které by z veřejně dostupných zdrojů nebylo možné zjistit.

⁵¹ PACNER, Karel. Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1939–1945. Praha: Themis, 2002, str. 185.

⁵²NĚMEČEK, Jan. Mašínové: zpráva o dvou generacích. Praha: Torst, 1998, str. 111.

Zprávy politického rázu přinášely zahraničnímu odboji přehled o dosažené politické reprezentaci a jejích krocích ve vedení protektorátu. Čeští politici měli pouze reprezentativní funkci, výkonnou moc nad „státem“ měl německý protektor a další vysoce postavené osoby. Dění v politické sféře bylo značně omezené a jednání dosažených kolaborantů nebylo příznivé pro zahraniční odboj. Politické strany byly zakázány a jejich členové pronásledováni. Pár odbojových skupin fungovalo jako spojka mezi premiérem a zahraničním odbojem.

Konspirativní zprávy se týkaly převážně možných scénářů, které by mohly být zrealizovány, popřípadě dalšími možnými strategiemi, které by mohly být uplatněny.

Hospodářsko-finanční charakter zpráv se věnoval financím, které proudily k nacistickým představitelům či přímo do německé ekonomiky. Hospodářská situace v době protektorátu byla převážně vynucenou zvýšenou produkcí těžkého strojírenského průmyslu spolu se zbrojním průmyslem. Probíhala masivní konfiskace majetku a zemědělská činnost musela nejprve zajistit životní potřeby obyvatelům Třetí říše, kdežto obyvatelům protektorátu byly poskytnuty potravinové lístky a veškeré potraviny byly dávány na přiděl. Veškerá úroda a živočišné produkty byly posílány do Německa. Finance poskytnuté odboji proudily převážně ze zahraničí či byly poskytovány členy odboje, kteří byli finančně zajištěni.

Veškeré informace o množství informátorů jsou odhadové, jelikož není stále znám finální počet spolupracovníků domácího odboje, jak nekomunistického, tak komunistického. Existuje stále velké množství občanů, kteří se aktivně podíleli na odbojové činnosti, nejsou ale evidováni.

Je zapotřebí zmínit formu depeší, která byla významná pro parašutistické výsadky, které realizovala exilová vláda s pomocí Velké Británie. Jednalo se o informace o běžném životě v protektorátu. Po okupaci Československa nastaly změny pro stát, které se dotkly občanů. Tyto informace nebylo možné získat z veřejných médií, která sdílela pouze pozitivní výsledky pro Třetí říši. Ekonomika byla pozastavena, hospodářství operovalo na limitovaném přidělu potravin, značný nárůst cen potravin, dokumenty byly v německém jazyce, probíhaly náhodné kontroly gestapem. Všechny tyto informace poskytly výsadkářům lepší možnost se adaptovat a v případě podezření argumentovat podloženými alibi o jejich každodenním životě. Z důvodu cenzury a naprosté eliminace sdílení informací do zahraničí byl protektorát prezentován navenek jako suverénní stát se všemi svobodami. V zájmu udržení Protektorátu Čech a Moravy bylo nutné udržet zdání o normálním chodu státu.

10.3 Komparace obětí domácího odboje

V rámci počtu obětí domácího odboje je podstatné zmínit, že čísla v této práci jsou pouze orientační. Nelze určit finální počet osob, které byly popravené či zemřely v rámci uvěznění v koncentračních táborech za odbojovou činnost.

Podle historiků existuje několik odhadů počtu všech československých obětí z doby protektorátu. V roce 1956 zveřejnili Gustav Hajčík a Jaroslav Volejník odhad 360 000 obětí⁵³. Po roce 1989 se mohli českoslovenští historici pokusit o přesnější odhad a mohli uvést podrobnější geografické rozložení obětí. Došli k podobnému číslu, a to k 350 000 obětí.

Z výše zmíněného čísla je patrné, že do finálního počtu zapadají taktéž osoby s židovským vyznáním.

Novější výzkum týkající se počtu obětí protektorátního režimu poskytuje přesnější rozlišení kategorií a jejich čísla. Jedná se o výzkum z roku 2006, který do své knihy *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí* zakomponovali Martin Hořák a Tomáš Jelínek. Jejich výzkum podává taktéž přibližný odhad obětí za období Protektorátu Čechy a Morava. Jejich součet se pohyboval okolo 360 000 obětí⁵⁴.

Jedním ze zdrojů pro analýzu rozlišení počtu obětí byla již použitá vypracovaná dokumentace popravených československých obětí za druhé světové války v Berlíně-Plotzensee. Jedná se o práci vypracovanou Ústavem totalitních režimů. Jedním z přínosů této dokumentace je rozlišení odbojové příslušnosti popravených, v některých případech i zdůvodnění rozsudku smrti.

Z analýzy dokumentace lze rozlišit několik typů druhů domácího odboje. Je zde i přítomné obecné označení „odbojová činnost“, z čehož nelze usoudit jasnou odbojovou příslušnost.

Z celkového počtu pohybujícího se okolo 700 popravených osob jsou nejčastějšími obviněními aktivní účastníci v odbojové činnosti (438 případů). Tato celková kategorie zahrnuje veškeré tři kategorie odbojové činnosti.

Dalším krokem bylo provést přesné rozlišení obětí na nekomunistický a komunistický odboj.

⁵³ HAJČÍK, Gustav a VOLEJNÍK, Jaroslav. *Nezapomínáme: fakta a data o památných dnech a událostech boje proti fašismu. Dokumenty.* Praha: Naše vojsko, 1956.

⁵⁴ HOŘÁK, Martin a JELÍNEK, Tomáš (ed.). *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí: studijní materiál pro učitele dějepisu.* Praha: Živá paměť, nakl. Galén, 2006, str. 71.

Počty obětí na straně nekomunistického odboje značně převyšují oběti komunistického odboje. Jednalo se o častější výskyt než v případě komunistického odboje. Samostatné označení objevující se 183× je zapotřebí nechat bez přiřazení.

Z hlediska informací o odbojové příslušnosti obětí bylo uvedení odbojové organizace jasným přiřazením buď k nekomunistickému, či ke komunistickému odboji.

Je zapotřebí zdůraznit fakt, že důvodem k popravě bylo i přímé členství v komunistické straně (KSČ). Počet obětí obviněných z členství v zakázané politické straně je vyšší než obětí u přímého obvinění z odbojové činnosti v komunistickém odboji. Nelze však usuzovat, že zapojení do ilegální politické strany znamenalo i participaci v odbojové činnosti. Je pravděpodobné, že se jednalo o šíření letáků s komunistickou tematikou či pouze o snahu o nábor dalších lidí do ilegální politické strany. V jistých případech uvedená poznámka u obvinění „odbojová skupina ilegální KSČ“ či spolupráce se sovětskou zpravodajskou službou GRU v protektorátu dává příležitost představě o funkci komunistického odboje, který se od nekomunistického odboje jasně odlišoval.

Zbylé popravy občanů Československa jsou odůvodněné dalšími obviněními, která nemohou být začleněna do odbojové činnosti.

V jistých případech se jednalo o retrospektivní obvinění ze spolupráce s československou zpravodajskou službou v období let 1930–1938, toto obvinění bylo vyneseno ve 12 případech. Dále se jednalo o běžnou kriminální aktivitu (krádež, forma násilí, vražda), těchto případů je ovšem přítomno pouhých 10.

Další formou obvinění, kterou lze v dokumentaci popravených nalézt, jsou běžné aktivity občanů, které byly v období protektorátu trestány. Jednalo se například o poslech zahraničního vysílání rozhlasu či hanobení vyobrazení Adolfa Hitlera. Ani tyto činy nelze zařadit do kategorií týkajících se aktivní odbojové činnosti.

V procesu zpracovávání informací a hledání dalších dokumentů sčítajících oběti odbojové činnosti byl nalezen také webový zdroj, který tento výše zmíněný dokument cituje a analyzuje:

„z elektronické databáze dnešního Památníku německého odporu v Berlíně-Plotzensee (což bylo jedno z německých popravišť) se můžeme dozvědět další statistiku: v letech 1939 až 1945 tu bylo popraveno zhruba 770 Čechoslováků. Po Němcích, kteří byli v Plotzensee popraveni už od roku 1933, tu mají Čechoslováci vůbec největší ztráty ze všech evropských

okupovaných národů. A dodejme, že největší počet obětí mají právě čeští komunisté (173 popravených, což je 23 %).⁵⁵

Tento závěr lze klasifikovat jako jasný příklad pokusu o dezinformaci čtenáře daného článku. Jméno autora tohoto článku není známo (pouze označení vypracované šéfredaktorem serveru Alarm), obsah článku má za cíl přesvědčit čtenáře o převaze počtu obětí na straně komunistické větve odboje. Výsledek, který prezentuje tento článek, je jednoznačně zkreslený. Neuvádí totiž zbylé počty obětí nekomunistického odboje či další kategorie, které lze z této dokumentace rozlišit.

Tabulka 2: Rozlišení obětí komunistického odboje

obvinění	počet obětí
odbojová činnost komunistického odboje	26
ilegální KSČ	125
spolupráce se sovětskou GRU	35
	celkem 186

*Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee–
(vlastní zpracování)*

Tabulka 3: Rozlišení obětí nekomunistického odboje

obvinění	počet obětí
odbojová činnost	231
předválečná spolupráce se zp. službou	12
	celkem 243

*Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee–
(vlastní zpracování)*

⁵⁵ FIALA, Jaroslav. Zamlčovaný komunistický odboj. Online. A2larm. 2015. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2015/05/zamlcovany-komunisticky-odboj/>. [cit. 2024-04-29].

Tabulka 4: Zbylé nerozřazené kategorie

obvinění	počet obětí
odbojová činnost (nespecifikovaná příslušnost)	183
neuposlechnutí vyhlášek (poslech rozhlasu, pomluva německého představitele atd.)	21
krádeže, násilí, vraždy	63
polská odbojová skupina	2
obvinění neurčeno	2
	celkem 271

*Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee–
(vlastní zpracování)*

Na základě druhé heydrichiády (jako záminka pomstít smrt Reinharda Heydricha) bylo popraveno v Mauthausenu 261 českých odbojářů. Jednalo se osoby, které napomohly parašutistům k úspěšné operaci atentátu na Heydricha. Ovšem i mezi popravenými najdeme osoby v příbuzenském vztahu, které byly popraveny pouze na základě rodinných vazeb.

Lze tedy konstatovat, že část osob, která se zapojila do pomoci parašutistů, by patřila do větve nekomunistického odboje. Dohledatelným příkladem lze uvést Jiřího Pleskota. Skrze své kontakty obstaral lékařská osvědčení pro parašutisty v případě namátkové policejní kontroly. Byl členem odbojové skupiny PVVZ a aktivně se angažoval v její činnosti. Na základě pomoci parašutistům byl se svou manželkou Eliškou Pleskotovou popraven v Mauthausenu a jejich dvě děti Igor Pleskot a Milena Pleskotová byly umístěny do tábora ve Svatobořicích.⁵⁶

10.3.1 Ztráty v komunistickém odboji

Na počátku okupace byla zahájena tzv. akce Gitten neboli Mříže. Cílem bylo zadržet osoby, které by mohly oponovat novému režimu. Hlavní osoby zájmu byli občané s komunistickým

⁵⁶ Internační tábor Svatobořice byl koncentační tábor, který byl využíván nejprve pro „osoby nespolehlivé pro stát“. Později do něj byli převáženi příbuzní uprchlých Čechů. Jednalo se o přestupný tábor, přes který byly osoby posílány do jiných táborů. Děti rodičů popravených za heydrichiády zde byly vězněny od roku 1944 až do roku 1945. ČVANČARA, Jaroslav. Děti nepřátel Říše. 2., rozšířené. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů.

smýšlením, občany židovského náboženství a němečtí emigranti. Tato prvotní akce německé policie měla eliminovat možné vzpoury či vytvoření protinacistické organizace. Počet zadržených se v prvních dnech pohyboval mezi 5800 až 6400 osob. Z tohoto počtu bylo okolo 1500 osob deportováno do koncentračních táborů.

Z hlediska dalších počtů již výše zmíněná analýza z konkrétního popravistiště přidává určité počty k oběťm protektorátního režimu.

Podle analýzy Jelínka a Hořáka byl v 60. letech minulého století proveden výzkum týkající se počtu obětí, který odhadoval 21 % popravených komunistů z celkového počtu 8237 popravených osob. Toto číslo pravděpodobně odpovídá realitě, ovšem nelze určit počet obětí, které byly aktivní v komunistickém odboji, tedy aktivně se podílely na činnosti kontaktu se zahraničním odbojem, plánovaly a realizovaly sabotáže. Komunisté byli popravováni spíš na základě šíření tiskovin prosazující jejich politické přesvědčení, nabírání nových členů a udržování zakázané politické strany v ilegální činnosti. (Jelínek a Hořák, 2006, str. 72)

10.3.2 Ztráty v nekomunistickém odboji

Největší počty obětí nacistického režimu nastaly v době jmenování Reinharda Heydricha protektorem, v té době nastala tzv. první vlna heydrichiády. V roce 1941 nastalo nejintenzivnější pronásledování osob napojených na domácí odboj. Snaha o zničení fungující zpravodajské sítě byla značná a také efektivní. Skrze první vlnu přišel domácí odboj o velké množství odbojářů. Po vyhlášení stanného práva nastala pro domácí odbojové skupiny vlna strachu z prozrazení. Následkem byly razie gestapa, které pozatýkali další značnou část odbojových příslušníků, převážně vysoce postavené důstojníky. Z hlediska pokračování zpravodajské činnosti a ve snaze udržet stabilní kontakt s Londýnem bylo zásadní zajistit udržení zdrojů v tajnosti a neriskovat prozrazení.

Druhá vlna heydrichiády nastala po úspěšném atentátu na Reinharda Heydricha. Bylo nařízeno, aby obyvatelé protektorátu byli pronásledováni a čelili teroru ve snaze prozradit příslušníky domácího odboje, kteří napomáhali atentátníkům. Období druhé vlny si vyžádalo celkově 294 obětí. Jednalo se převážně o osoby, které se zasadily o pomoc parašutistům.

Z velké části popravené osoby byly napojeny na odbojové skupiny demokratického odboje, například PVVZ či Obrana národa. Seznam popravených a forma pomoci parašutistů jsou evidovány. Jednotlivé osudy popravených, kteří pomáhali parašutistům na útěku, jsou popsány v mnoha publikacích či jsou zaznamenány v dokumentech.

Do konce války nenastala další masivní vlna poprav (jako tomu bylo při dvou vlnách heydrichiády), a to převážně z důvodu utlumené odbojové aktivity zahrnující také zpravodajskou činnost. Ovšem popravy nebyly zcela zastavené. Například v roce 1945 bylo na území protektorátu popraveno 247 osob. Je třeba zdůraznit, že popravy českých obyvatel se konaly také mimo území protektorátu. Zatčené osoby byly převezeny do koncentračních táborů, kde později popravy probíhaly. Jednalo se například o rodinné příslušníky československých parašutistů nebo osoby, které jim napomáhaly v ilegální činnosti.

11 Limity zpravodajské činnosti domácího odboje

Zpravodajská činnost je založena na neustálém provozu. Když domácí odboj převzal tyto činnosti v roce 1939, fungovala na jiném principu než současné zpravodajské služby. Domácí odbojové skupiny byly omezeny limity, které výrazně komplikovaly jejich zpravodajskou činnost v porovnání se současnými funkcemi zpravodajských služeb.

Zpravodajské služby jak v době míru, tak ve válečném stavu pracují na zajištění bezpečnosti. V době protektorátu byl stát jako suverénní jednotka v područí dalšího státu a jeho nezávislost byla značně omezena. Proběhla demobilizace, druhé oddělení Hlavního štábu bylo paralyzováno a veškeré zbraně a technické prostředky byly zabaveny německými jednotkami.

Domácí odbojové skupiny, které měly zájem podílet se na zpravodajské činnosti, byly z velké části bez zpravodajských zkušeností. Jednalo se o samovolné vytvoření zpravodajské služby, která usilovala o obnovení suverenity a porážku okupujícího státu.

11.1 Šifrování

Cílem šifrování zpráv je absolutní utajení informací, které jsou vyhrazeny pouze pro určité příjemce. Po roce 1920 bylo hlavním druhem komunikace pro československou vojenskou rozvědku rádiové spojení v pásmu KV. Expozitory byly zřízeny po celé Evropě, včetně Paříže, Marseille, Curychu, Bernu, Stockholmu, Lisabonu, Jeruzaléma, Varšavy, Bukurešti a Bělehradu.

Od roku 1939 do roku 1945 byl šifrový provoz řízen podplukovníkem Moravcem a ministrem Ingrem. Zasílání depeší mezi zahraničním a domácím odbojem čelilo značným problémům. Protože zahraniční odboj nebyl řádně připraven na kryptologickou povinnost. Je zřejmé, že absence specialisty podplukovníka Josefa Růžka v Moravcově „jedenáctce“ byla problémem. Josef Růžek se totiž zabýval německými šiframi a měl znalosti o německé aktivitě v oboru kryptografie.

Jiří Janeček předkládá poznámky o problematickém fungování šifrovaného provozu. Jednou z hlavních chyb bylo porušování zasílání šifrovacího klíče stejným spojovacím kanálem, kterým byly zasílány šifrované depeše. Opomenutí oddělení šifrovacího klíče se převážně a často dopouštěl zahraniční odboj. Tím nastávaly komplikace pro domácí odboj, který musel i přes prozrazení šifrování pokračovat v zasílání depeší. (Janeček, 1999, str. 409-412)

Další chybou bylo porušování limitu počtu depeší, které mohly být zaslány v jednom dni. Například zaslání 20 depeší za použití stejného šifrovacího klíče poskytlo německé zpravodajské službě potřebný základ pro úspěšné rozluštění zpráv.

Janeček uvádí, že sami odbojáři varovali podplukovníka Moravce v zahraničním odboji, že Němci již rozluštili šifrovací klíče. Na tyto zprávy však Londýn neodpověděl. Domácí odboj byl v jasné nevýhodě oproti Němcům, kteří měli nejen prostředky, ale také čas na úspěšné rozluštění depeší. Němečtí zpravodajci se kryptoanalýzou zabývali již od roku 1919, což jim poskytovalo značné vědomosti a zkušenosti na poli šifrování zpráv. (Janeček, 1999, str. 413)

Janeček zdůrazňuje, že kryptologická zodpovědnost měla být v rukou plk. Moravce a zahraničního odboje. (Janeček, 1999, str. 418)

Mezi hlavní příčiny rozbití šifrovacích klíčů patřila 1) neznalost kryptoanalýzy, 2) hromadné použití šifrovacího klíče, 3) posílání nových klíčů přes rádiové spojení, 4) chyby v šifrování, 5) nový šifrovací klíč UTILITY. (Janeček, 1999, str. 416-417)

Už samotný počet příčin značí o zásadních problémech, které bránily aktivní zpravodajské činnosti. Nedostatek znalostí kryptoanalýzy vedl k nedostatku radistů a specialistů na šifrování, což ztěžovalo proces zasílání a šifrování zpráv. V případě hromadného užití šifrovacího klíče byla značně vyšší pravděpodobnost pro rozkrytí utajených zpráv. Zaslání nových klíčů přes časté vysílací kanály bylo amatérskou chybou, která usnadnila Němcům získání dalších potřebných klíčů k rozluštění dalších depeší. Chyby v procesu šifrování byly součástí kryptologické praxe, ale v případě klíčového spojení mezi domácím a zahraničním odbojem měly časté chyby negativní dopad na zpravodajskou činnost. Použití nového šifrovacího klíče UTILITY mělo sice za následek hromadné používání, ale zároveň usnadnilo jeho odhalení nepřitelem.

V případě výsadekových skupin, které byly v letech 1941–1942 vysazeny nad Československem, byly používány vlastní šifry. Každý výsadek měl svůj samostatný klíč, ale většina z nich byla bohužel snadno rozluštitelná.

Domácí odboj se po sérii zadržení gestapem ocitl bez radistů a počet lidí se zkušeností šifrovat byl omezený. Z hlediska zpravodajské aktivity byl domácí odboj i přes tyto nedostatky a problémy úspěšným náhradníkem zpravodajské služby.

11.2 Zkušenosti se zpravodajskou činností

Po okamžité razii gestapa, den po okupaci, na druhém oddělení Hlavního štábu proběhla identifikace a dokumentace všech zpravodajských důstojníků, kteří se podíleli na zpravodajské činnosti. Německá tajná policie pečlivě tyto muže sledovala a zajistila, aby jakákoliv zpravodajská aktivita byla ihned zlikvidována. Tímto byla zpravodajská činnost, jakožto státní aparát zajišťující bezpečnost, ochromena. I přes úsilí německých sil o demobilizaci armády a omezení základních atributů státu se samovolně vytvářely odbojové skupiny. Od 15. března do 9. května na území protektorátu operovalo okolo 750 ilegálních organizací, partyzánských jednotek a také revolučních skupin II. domácího odboje.⁵⁷ Tento vysoký počet různých forem odboje nasvědčuje o silné snaze o pomoc od spojenců v boji proti Německu.

Pár odbojových skupin (například Tři konšelé) mělo mezi členy zpravodajce se zkušenostmi, což bylo výhodou pro okamžité zahájení zpravodajské činnosti a snahu navázání kontaktu se zahraničním odbojem. Zpravodajské zkušenosti uplatňované v rámci práce domácího odboje byly omezeny počtem osob.

Značná část osob zapojených do odboje měla pouze vojenské zkušenosti, ale ne přímo znalosti týkající se operativní práce, šifrování a sestavování vysílaček. Snaha domácího odboje nahradit zpravodajskou službu byla značná. Spoluúčast na jakékoliv formě odbojové činnosti byla trestána nejen na životě zúčastněných, ale i na blízkých rodinných příslušnících.

Tedy limit do zapojení se k odbojové skupině byl založen také na obavě z krutých represí, které zúčastněné čekaly. I přes nebezpečí, které zapojení do odboje znamenalo, byly součástí odboje stovky lidí.

Snaha o zavedení úspěšné náhrady zpravodajské činnosti byla značná již od počátku. První spojení se zahraničním odbojem bylo znamením možného budoucího úspěchu. Klíčem k úspěšné aktivitě bylo několik kroků.

Zaprvé, osoby zapojené do zpravodajské činnosti musely pracovat v naprostém utajení. Veškerá komunikace probíhala na základě mrtvých schránek či formou dopisů, které nebyly nápadné při přečtení. Tajné schůzky v konspiračních bytech poskytovaly nejen možnost úkrytu, ale také umožňovaly vysílání a šifrování zpráv pro zahraniční odboj. Tyto kroky jsou

⁵⁷ Vojenský historický archiv (VHA), f. Druhý domácí odboj (308). Materiál o odbojových skupinách a jejich účasti na národním boji za osvobození v letech 1939–1945.

obdobné pro zpravodajskou službu, ovšem pro osoby bez zpravodajské činnosti byly tyto kroky propracované a úspěšné. Přispívání občanů protektorátu možnostmi úkrytu či falšováním dokumentů napomohlo mnoha operacím k úspěšnému provedení. Zpravodajská činnost je sama o sobě značně náročná pro profesionála, v případě osob, které neměly zpravodajskou zkušenost, byla jejich aktivita omezena. Vyčerpání a obava z trestu smrti se projevily již po roce neustálé aktivity. Gestapo bylo vytrvalé v boji proti domácímu odboji a jeho počty a prostředky značně převyšovaly možnosti, které měli k dispozici odbojáři.

11.3 Omezené prostředky – zbraně, finance, technika

Informace o okupaci zbylého území Československa byly sděleny pouze politické reprezentaci, jednotlivcům ve zpravodajském vedení a vyšším příslušníkům armády. Z hlediska malého prostoru pro jakoukoliv přípravu či možné plány nebylo možné zajistit veškeré potřeby pro ilegální činnost. V noci ze 14. na 15. března 1939 byli zaměstnanci druhého oddělení nuceni zlikvidovat veškeré dokumenty, které by mohly německé příslušníky tajné policie zajímat. Technika ve formě vysílaček či radiových stanic byla z části rozebrána a ukryta v případě potřeby spojení. Finance, které byly uloženy pro potřeby zpravodajského oddělení, byly zčásti již vybrané Františkem Moravcem těsně před odjezdem do Velké Británie. Pro začátek ilegální zpravodajské aktivity zbylo málo prostředků jak technických zařízení, tak financí. Domácí odboj byl zpočátku nucen fungovat na základě financí, které si členové sami zajistili. Jisté finanční prostředky byly poskytnuty členům odboje pro zásadní potřeby (například služby, které vyžadovaly podplacení), například úředníkům (v případě falšování či vydávání dokumentů).

Podstatné je zmínit, že při demobilizaci vojenští příslušníci museli opustit aktivní službu. Při tomto kroku se podařilo uschovat nejen zbraně, ale také munici a výbušniny, které mohly použít později při sabotážních operacích. Tímto se zabývali především odbojáři z Obrany národa.

Němečtí příslušníci měli technické vybavení pro odposlouchávání a zachycování rádiových spojení, měli finanční prostředky pro uplácení osob za účelem prozrazení informací a také měli přístup ke zbraním. Vysílacích zařízení v rukou odboje byl značný počet, ovšem jejich neustálé sestavování a stěhování je mohlo poškodit. Gestapo mělo za cíl najít a zabavit vysílací zařízení, což v průběhu let zapříčinilo krizi navazování spojení mezi domácím a zahraničním odbojem.

12 Prolnutí občanské angažovanosti do současné zpravodajské činnosti

Zapojení civilistů se v době protektorátu ukázalo jako zásadní krok, který udržel zájem spojenců na osvobození českého území a následně přispěl k částečnému navrácení územní celistvosti, jaká byla v době meziválečné. Značná část občanů jednala na základě vlastní motivace i přes nedostatek zkušeností se zpravodajstvím. Tato historická zkušenost dává předpoklad pro využití občanů jakožto konceptu, který lze v současnosti uplatnit.

Schopnost civilistů (neboli občanů) se zapojit do zpravodajské činnosti v současnosti projevuje jako nový fenomén, který skrývá pro zpravodajské služby nové možnosti, jak získávat potřebné informace. V případě například válečného konfliktu či násilného napadení státu může zapojení občanů značně usnadnit příjem informací, které může zpravodajská služba potřebovat.

12.1 Občanské zpravodajství – CITINT

Dnes je tento koncept (zapojení civilistů do zpravodajské činnosti) součástí jedné ze subdisciplín OSINT (neboli otevřených zdrojů), tzv. „Citizen intelligence“ (neboli občanské zpravodajství/ CITINT). Tato forma zpravodajské činnosti je stále mladá a v procesu výzkumu. Tato forma zpravodajství se z části podobá historické zkušenosti, kterou přinášeli členové odboje v době protektorátu, která je výše zmíněna.

Cílem občanského zpravodajství je aktivní zpravodajská činnost zaměřující se na sběr surových, nezpracovaných informací občany. Tato získaná data je nejdříve třeba analyzovat a ověřit, teprve poté, mohou být použita jako plnohodnotný zpravodajský produkt.⁵⁸Základním kamenem této subdisciplíny je tzv. crowdsourcing.

Crowdsourcing je podle autora Stottlemyra mladý fenomén, který je studován napříč obory. Sociální vědy soustředí svůj zájem na zjištění motivace davu a identifikaci crowdsourcingových typologií. V současnosti neexistuje ujednocená definice crowdsourcingu. Podle Stottlemyra crowdsourcing intelligence je založena na sběru informací člověkem. Další autoři, kteří se zabývají tématem crowdsourcingu, jej definují jako:

⁵⁸ Steven A. Stottlemyre. 2015. HUMINT, OSINT, or Something New? Defining Crowdsourced Intelligence, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 28:3, 578–589. DOI: 10.1080/08850607.2015.992760.

„Účast na online aktivitě, ve které se skupiny jednotlivců (dav) zapojují do řízené práce vyžadující dokončení skupiny mnoha jednotlivců, za což dostávají určité osobní uspokojení.“⁵⁹

Podle definice autora Howe se jedná *„o práci nebo úkol, který má na starost zpravidla pověřená osoba či nedefinovaná větší skupina lidí na základě dobrovolnosti (všeobecné výzvy).“⁶⁰*

CITINT se od klasických zpravodajských disciplín (OSINT a HUMINT) liší především v tom, že zpravodajské úkoly jsou určeny přímo skupině potenciálních zdrojů, které se z podstaty věci pohybují mimo národně bezpečnostní organizace. Tedy zapojení obyvatel dává větší šanci na poli zdrojů a oblasti získaných informací. Autor Pešek ve své práci uvádí, že lze využít CITINT dvojným způsobem, a to pro civilní a vojenské účely.

Z hlediska civilní sféry se CITINT zaměřuje na informace, které mají původ v davu. Občanům státu je propůjčena role tzv. „reportérů“, kteří v reálném čase a na reálném místě jsou schopni pomocí přístupných technologií shromažďovat a spojovat data během mimořádné události.

Vojenské užití CITINT je založeno na získávání surových informací v konkrétních místech (například jde o boje, útoky atd.) skrze občany či na platformách sociálních sítí.

Tedy občanské zpravodajství je stále nedostatečně popsanou disciplínou, o které není známo mnoho literatury. Ovšem pro budoucnost zpravodajství skrývá nové možnosti.

12.2 Rozlišení mezi HUMINT a CITINT

HUMINT aktivita je na základě lidského důvěrného zdroje, který předává informace operativě. Jedná se zpravidla o zdroj, který je zapojen do jisté instituce, popřípadě má přístup k potřebným informacím. Zpravodajská komunita tuto formu získávání informací považuje za jednu z nejstarších a nejefektivnějších. Kdežto CITINT pracuje na základě volné iniciativy civilistů, kteří poskytují informace zpravodajské službě na základě jejich vlastního pozorování či zjištění. Jednají tak na základě například potřeby, kterou mohou zpravodajské služby zveřejnit. Občané tak mohou jednat na základě vlastní motivace pomoci svému státu. Pešek ve své práci vyzdvihuje zapojení civilistů pomocí užívání chytrých telefonů. (2023)

⁵⁹ Brabham, Darren C. Crowdsourcing, p. 117.

⁶⁰ Howe, Jeff. 2006 Dostupné z: <https://crowdsourcing.typepad.com/>

Je ovšem podstatné se zamyslet nad postavením osoby, která se aktivně podílí na CITINT aktivitě. „*Technologie chytrých telefonů umožňuje produkovat, publikovat a konzumovat znázornění války bez ohledu na to, zda je někdo v první linii, nebo na druhé straně světa.*“⁶¹ Uživatelé sociálních sítí si mnohdy nejsou vědomi informací, které dobrovolně sdílejí. Taktéž mnoho údajů, které jsou spojeny s užíváním sociálních sítí, může být snadno napadnuto. Je tedy otázkou, zdali osoba podílející se na CITINT aktivitě může být později cílem druhé strany.

12.3 Rozdíly mezi současným CITINT a historickou zkušeností z protektorátu

Zpravodajci mají díky CITINT možnost sbírat nové informace za pomoci občanů, kteří například mají nejbližší přístup. V případě války na Ukrajině mohou občané poskytnout například fotografie zachycující pohyb ruských jednotek, popřípadě videa zachycující vojenskou techniku. Jedná se o další možný zdroj, který může pomoci ve sběru informací.

Zásadním pro tuto formu zpravodajství je technologická vyspělost, kterou v současnosti uplatňujeme denně. Chytré telefony vybavené fotoaparátem a internetovým připojením k sociálním sítím hrají zásadní roli v případě občanského zpravodajství. Spojení těchto tří zásadních elementů dokáže zefektivnit tok informací a může urychlit zpravodajský cyklus. Oproti tomu v případě zpravodajské činnosti za dob protektorátu byla technologie omezená. Zaslání informací vyžadovalo osobu, nejlépe radistu se znalostí šifrování. Nebylo možné okamžitě obratem zaslat získané informace z důvodu malého počtu vysílaček, a ještě menšího počtu radistů. Taktéž ověření získaných informací zabralo značný čas.

Zpravodajská situace v době protektorátu byla taktéž pod vlivem nacistického režimu, který stíhal osoby podílející se na zpravodajské činnosti. Obava z důsledků jejich činnosti byla zásadním faktorem pro zapojení do odboje. V případě boje na Ukrajině byla udržena nezávislost zpravodajské služby, a tedy nebylo potřeba vytvářet organizaci. Autor Pešek poukazuje na motivaci ukrajinské vlády k aktivnímu zapojení tím, že by skrze internetový portál (obdobné Portálu občana v České republice) bylo možné nahlašovat pohyb, množství a vybavení spatřených ruských ozbrojených sil. (Pešek, 2023) Je však otázkou, zda osoby

⁶¹ Ford, Matthew. 2022. „The Smartphone as Weapon – part 3: participative war, the laws of armed conflict and genocide by smartphone“. Academia.edu. Available from: https://www.academia.edu/77205229/The_Smartphone_as_Weapon_part_3_participative_war_the_laws_of_armed_conflict_and_genocide_by_smartphone.

podílející se na aktivitě CITINT mohou být vytipovány opoziční zpravodajskou službou a označeny za potencionální cíle. V protektorátu bylo dohledání osob komplikovanější. Mnoho osob se skrývalo v ilegalitě a jejich dopadení bylo doprovázeno udavačstvím.

Závěr

Zpravodajská činnost je zásadní aktivitou, která nejen naviguje, ale také chrání stát v současném světě plném různých typů hrozeb. V případě České republiky jsou zpravodajské služby relativně mladé a jejich transformace probíhaly ve třech různých typech státního systému (parlamentní republika, protektorátní režim a komunistický režim). Historie zpravodajské služby od vyhlášení samostatné republiky v roce 1918 až do konce druhé světové války v roce 1945 je značně poznamenána několika faktory. Snaha o vybudování bezpečnostního aparátu založeného na aktivní zpravodajské činnosti byla úkolem zdlouhavým a zpočátku neefektivním. První zásadní kroky, které vedoucí k vybudování řádné zpravodajské sítě, proběhly až ve 30. letech. Vzhledem k ostatním státům a kvalitě jejich zpravodajských služeb bylo již pozdě. Německo již ve 30. letech mělo zmapovanou československou zpravodajskou činnost. A proto po okupaci mělo jasnou strategii, jak eliminovat zpravodajce. Českoslovenští zpravodajci i přes nízký počet zaměstnanců a konfidentů byli produktivní a po reformě Františka Moravce zpravodajská služba dosahovala úspěchů v operativní činnosti. Okamžik podepsání mnichovské dohody a později okupace zbytku území, byly obdobím temnoty a naprostého podřízení německému režimu. Zpravodajská služba jako státní aparát byla zlikvidována, armáda byla demobilizována a příslušníci bezpečnostních složek byli sledováni, případně perzekuováni. Je podstatné zmínit, že vytvoření domácího odboje proběhlo naprosto spontánně a do odboje se zapojily nejen osoby s vojenskými zkušenostmi, ale také osoby, které žádné neměly. V těžké době okupace a snahy podrobit si Čechy, stále panovala odvaha mezi obyvateli a touha po boji proti okupantům. Součástí aktivit, které mohl domácí odboj zahraničnímu nabídnout, byla právě zpravodajská činnost. Češi se zasloužili o propracovanou simulaci zpravodajské služby, i přes absenci zkušeností si postupně vytvořili pravidla a režim, v jakém tato práce probíhá a také co obnáší. Tento fakt je velice pozoruhodný a dokazuje nejen ochotu národa zapojit se do činnosti domácího odboje, ale také snahu získávat cenné informace proti okupantům.

Nekomunistický či demokratický odboj zahájil svou činnost téměř okamžitě po okupaci území. Jeho cílem bylo v první řadě zahájení spojení se zahraničním odbojem sídlícím v Londýně a informování o jeho existenci a možné formě aktivity, kterou by mohl vykonávat. Během mého výzkumu jsem očekávala, že navázání spojení demokratického odboje s Londýnem předčí odboj komunistický ve spojení s Moskvou. Avšak českoslovenští

komunisté se spojili s Moskvou dříve než demokratický odboj s Londýnem. Tento fakt by mohl naznačovat úroveň zapojení komunistů do domácího odboje.

Časová období a funkce obou odbojů jsou značně odlišná. Nekomunistický odboj zahájil svou činnost okamžitě po okupaci, kdežto komunistický odboj byl „aktivní“ až po napadení Sovětského svazu Německem. Jejich trvání bylo založeno na práci v ilegalitě a schopnosti udržet odbojovou aktivitu v utajení. Výše zmíněné skupiny demokratického odboje dokazují, že jejich aktivity byly omezeny a postupně byly gestapem zlikvidovány.

Význam zpravodajské činnosti v období protektorátu byl zásadní a s jistotou splnil dva cíle, které si zahraniční odboj předurčil. Zaprvé, Velká Británie vítala veškeré informace, analýzy a podklady, které jim 2. odbor MNO předával. Zadruhé, zpravodajská činnost dávala zahraničnímu odboji formu legitimacy a byl uznán jako významný orgán, který napomáhal spojencům v boji proti nacistickému Německu. Geografická rozloha protektorátu umožňovala získání informací z mnoha sfér (doprava, hospodářství, politika, průmysl, finance atd.), které by zahraniční zpravodajské služby nebyly schopny získat. Dalo by se spekulovat, že v prvních dvou letech války byl nekomunistický domácí odboj jedním z nejváženějších zdrojů poskytujících zásadní informace o německé strategii vůči zbytku Evropy.

Oproti tomu komunistický odboj byl spíše založen na udržení politické strany, která byla v době protektorátu zakázána, a na šíření ilegálních tiskovin než na zpravodajskou činnost. Z hlediska dochovaných dokumentů a svědectví, například Oskara Pejši, nebylo možné zpracovat komunistický odboj stejným způsobem jako nekomunistický. I přes snahu a úsilí nebylo možné dohledat komunistickou odbojovou skupinu, která by se věnovala alespoň z části zpravodajské činnosti nebo udržovala kontakt s Moskvou za účelem poskytovat informace o německé expanzi v Evropě.

Odpovědi na výzkumnou otázku týkající se přístupu Sovětského svazu a Velké Británie ke zpravodajské činnosti prováděné na území Protektorátu Čechy a Moravy (1939–1945) lze poskytnout. Velká Británie vnímala československé zpravodajce jako cenné a zároveň rovnocenné partnery na poli zpravodajské spolupráce. Spojení britské zpravodajské služby a československých zpravodajců bylo založeno na důvěře a spolupráce mezi nimi probíhala na aktivní úrovni. Důkazem této spolupráce byla aktivita tzv. zvláštní skupiny „D“, kdy britská strana poskytovala výcvik, technické zázemí a v neposlední řadě dopravení nad území protektorátu.

Oproti tomu Sovětský svaz v prvních letech války z obav o vlastní suverénnost naléhal na československé zpravodajce, aby s nimi zahájili spolupráci. Současně však jejich propaganda cílila v zahraničí na dehonestaci postav exilové vlády Edvarda Beneše, čímž se musela zabývat defenzivní oddělení 2. odboru MNO. Po roce 1941 tlak ze strany Sovětů narůstal, a i přes nejprve tichou spolupráci (českoslovenští zpravodajci nechtěli narušit důvěru britské strany) až k podepsání smlouvy o spolupráci měli sovětské zpravodajci stále potřebu získávat informace. Z dochovaných dokumentů a z poznatků autorů, které byly pro tento výzkum použity spolu s Moravcovými memoáry, lze konstatovat, že záměrem Sovětského svazu bylo pouze výhodně získávat informace, analýzy, strategie vyhodnocení a komentáře československých zpravodajců. Lze doložit i fakt, že sovětské zpravodajci získané informace od československých zpravodajců posílali do Moskvy jako své vlastní získané zprávy bez podílu jakékoliv spolupráce.

V případě zpravodajské činnosti prováděné domácím odbojem si představitelé 2. odboru MNO byli vědomi významu a obětí odbojářů, a proto informace byly sdíleny pouze na základě důvěry a jistoty spolupráce. I přes stěžejní podmínky, kterým čelili odbojáři v protektorátu, dokázali simulovat zpravodajskou instituci, která přinášela pozitivní a cenné výsledky. Dalším pozoruhodným zjištěním je komplikované postavení zpravodajské skupiny, která operovala z Moskvy. Její postavení bylo do roku 1941 zpochybňováno Sověty i přes snahu udržet formu diplomatického spojení. Po roce 1941 byla tato skupina legitimizována jako vojenská mise, ovšem nátlak na představitele této skupiny narůstal. Mise v Sovětském svazu byla totiž podřízena zahraničnímu odboji v Londýně. Tedy skupina neměla formu samostatnosti a nemohla operovat bez souhlasu vedoucího zpravodajského odboru Františka Moravce. Postavení československých zpravodajců v Moskvě bylo zásadně odlišné, a proto snaha o udržení legitimacy a významu byla zbytečná. (František Moravec nechtěl zasílat Píkově depeše obsahující významné zprávy, a proto je radši sám předával sovětskému zastoupení v Londýně.)

Výsledky jasně dokládají, že význam zpravodajské činnosti v období protektorátu byl značný, a to převážně v prvních dvou letech války, kdy informace získané domácím odbojem byly spojenci označovány jako nejcennější. Prameny a zdroje z protektorátu umožnily zahraničním subjektům získat kvalitní a důvěryhodné informace týkající se německých plánů a strategií. Jak Velká Británie, tak Sovětský svaz usilovaly o spolupráci se zahraničním odbojem. Porovnání komunistické větve a nekomunistické větve přineslo jasné výsledky, které značí, že nekomunistický odboj byl ve své činnosti nejen aktivnější, rozmanitější, ale

také měl vyšší počet obětí. Analýza aktivit jasně dokázala, že domácí odbojové skupiny nekomunistické (demokratické) větve zahájily svou činnost již v roce 1939. V reakci na pokyny z Londýna započala nejen zpravodajská aktivita. Oproti tomu komunistický odboj existoval, ovšem nijak neoperoval a držel se prohlášení Sovětského svazu, který do roku 1941 sympatizoval s Německem. Až v roce 1941 se aktivita komunistického odboje zčásti zahájila.

Analýza zaslaných depeší je v této práci uvedena pouze z nekomunistické větve, nebylo možné zajistit stejnou analýzu pro komunistický odboj. Nekomunistická větev domácího odboje měla z pohledu zpravodajské činnosti několik sfér, ze kterých získávala informace, nejvíce zastoupena byla vojenská povaha zpráv zaslaných depeší. Komunistický odboj zasílal pravděpodobně méně zpráv, které se týkaly spíše politického a ideologického rázu. Analýza počtu obětí je v této práci pouze částečná, jelikož ne všechny oběti jsou evidovány a spousta dokumentů týkajících se poprav Čechoslováků za dob protektorátu není zveřejněna. Ze zveřejněné a zpracované dokumentace popravených v Berlíně-Plotzensee bylo možné z části určit příslušníky odbojové větve. Z této analýzy vychází nejvyšší počet obětí popravených za odbojovou činnost (ne blíže specifikovanou), druhý nejvyšší počet má nekomunistický odboj a třetí nejvyšší komunistický odboj. Ovšem v případě komunistického odboje bylo hlavním důvodem poprav „ilegální KSČ“. Nelze tedy předpokládat, že členství v ilegální KSČ byla odbojová činnost. Podstata ilegální KSČ bylo udržení politické strany, ideologie v ilegalitě, případně spojení se Sovětským svazem. Pro tento výzkum je počet obětí pouze částečným náhledem na popravené osoby, které se věnovaly zpravodajské činnosti. Zapojení do činnosti, za kterou hrozí trest smrti, dokazuje ochotu a značnou motivaci obyvatel se obětovat. Tyto oběti jsou součástí významu zpravodajské služby v období Protektorátu Čechy a Morava.

Archivované dokumenty jakožto klíčové zdroje byly použity ve formě již zveřejněné v různých publikacích či za použití digitální knihovny Ministerstva obrany ČR. Další archivované dokumenty bylo možné nalézt právě v odborných knihách, převážně Jiřího Šolce a Karla Straky. Velké množství knih zabývajících se domácím odbojem nerozlišuje větve odboje a soustředí se pouze na nekomunistickou formu odboje. Články či knihy o komunistickém odboji bylo obtížné vyhledat. Jednalo se spíše o formu podpory iluze silného komunistického odboje, který byl prezentován v době Československé socialistické republiky.

Přínosným doplňujícím zdrojem byly články zveřejněné v periodiku „Historie a vojenství“. Mnozí autoři zabývající se domácím odbojem této diplomové práce přinesli nejen nové poznatky, ale také nové náhledy na zpravodajskou činnost a její limity v daném období.

Český odboj i přes limity, kterým čelil, dokázal úspěšně operovat a přinášel úspěchy nejen zpravodajské, ale také sabotážní. Domácí odboj byl nadějí pro zbylé obyvatele, kteří trpěli pod německou nadvládou.

Je důležité připomínat jejich oběti a ocenit jejich činnost, i přes to, že je v případě zatčení čekal trest smrti. Pro udržení spojení mezi domácím a zahraničním odbojem nasazovali nejen své životy, ale také životy svých rodin.

Poslední kapitola věnovaná současnému zapojení civilistů (občanů) představuje historické prolnutí se současností. V případě domácího odboje bylo jeho hlavní náplní získávání potřebných informací a zasilání šifrovaných depeší zahraničnímu odboji, který sídlil v Londýně. Tato forma zpravodajské činnosti se vytvořila zcela spontánně na základě potřeby boje proti okupantům. Doba protektorátu byla pro české obyvatele jednou z nejtěžších a nejtemnějších dob. I přesto si Češi dokázali udržet zájem Západu nad jejich osudem a svou odvahou udrželi zpravodajskou činnost v co nejdelší době. Velké množství životů padlo za tuto republiku a jejich památku bychom měli neustále připomínat. Současné zpravodajské služby jasně dokazují, že jejich činnost je klíčová pro ochranu státu. Zapojení civilistů do zpravodajské činnosti je v současnosti předmětem zkoumání nové subdisciplíny CITINT. Jedná se o rozvíjející se formu, která může do budoucna značně napomoc v případě akutní potřeby zjištění zásadních informací například z pozic rozmístění vojenské techniky či pohybu vojáků. Moderní technologie jako jsou chytré telefony a vysokorychlostní internet, poskytují předpoklady pro rozvoj formy CITINT. Motivace občanů bude hrát zásadní roli v případě potřeby pomoci, kterou by zpravodajské služby mohly vyžadovat. Zodpovězení doplňující otázky *Je význam zpravodajské aktivity prováděné civilisty viditelný i v současnosti?* je zřejmé. Příklad z Ukrajiny představuje způsoby, jak se civilisté mohou aktivně zapojit do zpravodajské činnosti. Nejedná se o novodobý fenomén a jsou zde viditelné podobnosti s českou zkušeností z období protektorátu.

Historická zkušenost jasně dokazuje, že ochota civilistů může v případě okupace nebo konfliktu zásadně ovlivnit výsledek. Informace budou vždy cennou komoditou, zvláště v případě konfliktu.

Zdroje

BRABHAM, DARREN C. *Crowdsourcing*,

ČERMÁK, Vilém. *Muž proti okupaci: portrét štábního kapitána Václava Morávka*. Plzeň: Nava, 2007.

ČVANČARA, Jaroslav. *Děti nepřátel Říše*. 2., rozšířené. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů.

FORD, Matthew. 2022. „*The Smartphone as Weapon – part 3: participativewar, the law so farmed conflict and genocide by smartphone*“. Academia.edu. Dostupné z: https://www.academia.edu/77205229/The_Smartphone_as_Weapon_part_3_participative_war_the_laws_of_armed_conflict_and_genocide_by_smartphone

HAJČÍK, Gustav a VOLEJNÍK, Jaroslav. *Nezapomínáme: fakta a data o památných dnech a událostech boje proti fašismu*. Dokumenty. Praha: Naše vojsko, 1956.

HOŘÁK, Martin a JELÍNEK, Tomáš (ed.). *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí: studijní materiál pro učitele dějepisu*. Praha: Živá paměť, nakl. Galén, 2006.

JELÍNEK, Jaroslav. *PÚ: politické ústředí domácího odboje: vzpomínky a poznámky novináře*. V Praze: Kvasnička a Hampl, 1947.

KOKOŠKA, Stanislav, *PETIČNÍ VÝBOR VĚRNÍ ZŮSTANEME V DOKUMENTECH 1938–1941*, ÚSTR, Praha, 2021, 1. vydání, PDF.

KOURA, Petr. *Podplukovník Josef Balabán: život a smrt velitele legendární odbojové skupiny „Tři králové“*. V Praze: Rybka Publishers, 2003.

KRAJÍČEK, Stanislav a PECL, Jaroslav. *Železničáři v odboji: svědectví o účasti železničářů z oblasti ředitelství státních drah Brno v boji národa proti nacismu a fašismu v letech 1938–1945*. V Brně: Ředitelství státních drah, 1947.

LOWENTHAL, Mark M. *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington, DC: CQ Press. 2000.

MORAVEC, F.: c.d.

MORAVEC, František a MORAVCOVÁ-DISHEROVÁ, Hana. *Špion, jemuž nevěřili*. Voznice: Leda, 2014.

NĚMEČEK, Jan. *Mašínové: zpráva o dvou generacích*. Praha: Torst, 1998.

- STRAKA, Karel. *Rekonstrukce československé agenturní sítě a jejích výsledků z let 1933-1939: zpravodajské ústředí*. Praha: Vojenský historický ústav, 2017.
- STOTTLEMYRE, Steven A. *HUMINT, OSINT, or Something New? Defining Crowdsourced Intelligence*, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 28:3, 578–589. DOI: 10.1080/08850607.2015.992760. 2015.
- SUN-C. *Umění války: The art of war*. Druhé vydání. Přeložil Radim PEKÁREK, 2014.
- ŠRÁMEK P., Mobilizace na podzim 1938, *Armádní technický magazín*, roč. 34, 2002, č.10, s. 40-41
- ŠOLC, Jiří. *Po boku prezidenta: generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Praha: Naše vojsko, 2007.
- ŠOLC, Jiří. *Podpalte Československo!: kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945)*. Praha: Naše vojsko, 2005.
- PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1939*, 2002.
- PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1939–1945*, 2002.
- PEŠEK, Karel (2023). *Ukrajínští zpravodajci v roli zpravodajských důstojníků – občanské zpravodajství (CITINT) ve válce na Ukrajině*. *SecurityOutlines*. 2023. Dostupné z: <https://www.securityoutlines.cz/ukrajinsti-civiliste-v-rolu-zpravodajskych-dustojniku-obcanske-zpravodajstvi-citint-ve-valce-na-ukrajine/>.
- VAJSKEBR, J.- ŠŮSTROVÁ, R. *Německá bezpečnostní opatření v Protektorátu Čechy a Morava na začátku války*. *Paměť a dějiny*, 2009 roč.3, č.3,
- VYHLÍDAL, Milan. *Vojenští zpravodajci proti nacistické okupaci: odbojová skupina Tři konšelé*. Praha: Academia, 2022.
- ZÁKON č. 153/1994 Sb., *o zpravodajských službách České republiky* In: *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, 2010–2018 [cit. 2024-04-16]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1994-153>.
- ZEMAN, P. *České zpravodajství po roce 1989*. In Balabán, M., Stejskal, L. a kol. *Kapitoly o bezpečnosti*. Karolinum, Praha, 2010.

Doplňující materiály a dokumenty

AMV, fond č. 302-74-2, na str. 7. Zpravodajské směrnice. Originál strojopise. Nedatováno.

AMV, fond 302-1-483, na str. 39. Zpráva o situaci čs. vojenského výzvědného zpravodajství a o možnostech jeho rozšíření a prohloubení. Pochází ze 30. 12. 1943.

ČVANČARA, Jaroslav a UHLÍŘ, Jan Boris. Chlebičková aféra: Poslední odbojový čin ministerského předsedy Aloise Eliáše. Online. Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády ČR. 2006, roč. 55, č. 4, s. 37-48. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:85f8e29b-c04b-4e7d-9304-4482cb12d228?page=uuid:a6126ffe-7269-11ea-8e62-001b63bd97ba>. [cit. 2024-04-30].

Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee – Ústav pro studium totalitních režimů. (n. d.). Ústav pro studium totalitních režimů. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/>.

FIALA, Jaroslav. Zamlčovaný komunistický odboj. Online. A2larm. 2015. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2015/05/zamlcovany-komunisticky-odboj/>. [cit. 2024-04-29].

HANZLÍK, František a KONEČNÝ, Karel. Komunisté v odboji očima plk. gšt. Oskara Pejši. Online. Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády ČR. 2004, roč. 53, č. 2, s. 94-102. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:b33962ce-158a-4dff-bd05-6964ee4aa527?page=uuid:3b22993f-724e-11ea-8c22-001b63bd97ba&fulltext=oskar%20pej%C5%A1a>. [cit. 2024-04-29].

Hitlerův projev a povstání henleinovců v čs. pohraničí 12. 9. 1938 - 85 let. Online. Fronta.cz. 1999-2024. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/kalendar/hitleruv-projev-a-povstani-henleinovcu-v-cs-pohranici>. [cit. 2024-04-29].

JANEČEK, Jiří. Poznámky k šifrovému provozu čs. vojenské rozvědky. Online. Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády ČR. 1999, roč. 48, č. 2, s. 408-419. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:6fd41540-b386-4d81-bc42-d1ac34cec12e?page=uuid:969f2dba-5dcb-11ea-b9cd-001b63bd97ba>. [cit. 2024-04-29].

JONES, R. V. Vědecká zpravodajská služba. Online. Poznatky a zkušenosti z poslední války. 1947, roč. 2, č. 10, s. 465-469. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:466c41f2-af85-46b9-9e76-9ad7f13f360d?page=uuid:5d69ab2d-ce5c-11e9-8ab3-005056b73ae5>. [cit. 2024-04-29].

KALEDOVÁ, HELENA. Bývalý palác židovských podnikatelů se stal obávanou mučirnou gestapa. Online. Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/mista/byvaly-palac-zidovskych-podnikatelu-se-stal-obavanou-mucirnou-gestapa?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwoa2xBhACEiwA1sb1BAAIknYwqg_aG2bnFBIzGouYsxvPXPk7Siwtk820NzEYDqqkP_3_ThoCJywQAvD_BwE. [cit. 2024-04-26].

KOKOŠKA, Jaroslav. Organizace československého vojenského ofenzivního zpravodajství v letech 1934-1939. Online. Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády ČR. 2004, roč. 38, č. 6, s. 51-65. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:bd467079-b037-4b29-83f6-26ef75e50434?page=uuid:40d14761-5d5d-11ea-b7b9-001b63bd97ba>. [cit. 2024-04-29].

STRAKA, Karel. Pokusy o integraci obranného zpravodajství z let 1929–1938. Online. Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády ČR. 2006, roč. 55, č. 4, s. 4-19. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:85f8e29b-c04b-4e7d-9304-4482cb12d228?page=uuid:a61221bd-7269-11ea-8e62-001b63bd97ba>. [cit. 2024-04-29].

ŠÍR, Vojtěch. Agent A-54: superspion nebo nebezpečný dublér? Online. 1999. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/agent-a-54-superspion-nebo-nebezpecny-dubler>. [cit. 2024-04-29].

V boj!, edice ilegálního časopisu, 1. díl. Svazek 2. 1939. Číslo 8–12.

VHO, Kolektiv. Vojenskopolitická linie KSČ a domácí odbojová fronta v okupovaných českých zemích. Online. Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády ČR. 1974, roč. 23, č. 3, s. 115-134. Dostupné z: <https://digitalnitudovna.army.cz/view/uuid:fd878c7f-fbfe-4b77-8605-32eecbdafac7?page=uuid:7d645a65-5ca1-11ea-bdff-001b63bd97ba>. [cit. 2024-04-29].

Vojenský historický archiv (VHA), f. Druhý domácí odboj (308). Materiál o odbojových skupinách a jejich účasti na národním boji za osvobození v letech 1939–1945.

VÚA-VHA, Sb. Žádosti o vydání osvědčení podle zákona č.255/46 Sb., Osobní spis Ing.Jana Budíka a ABS, f. Operativní svazky ZS GŠ ČSLA, arch. č. OS-7546 Budík Jan 5.7.1905, Zpráva o Ing. Janu Budíkovi z 30. ledna 1957.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Rozdělení povahových skupin zaslaných depeší	61
Tabulka 2: Rozlišení obětí komunistického odboje	65
Tabulka 3: Rozlišení obětí nekomunistického odboje	65
Tabulka 4: Zbylé nerozřazené kategorie	65